

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Οικονομικής Επιστήμης

Διπλωματική Εργασία
«Ανταγωνιστικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση»

Δέσποινα Αντωνοπούλου
Υπεύθυνος Διδάσκων: Ιωάννης Βαβούρας

Αθήνα
2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΚΟΠΟΣ.....	4
2. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	6
3. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ – ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ.....	8
3.1 Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ 10	
3.1.1 Ο ορισμός της ποιότητας.....	10
3.1.2 Η σχέση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας.....	12
3.1.3 Η μέτρηση της σχέσης ποιότητας και ανταγωνιστικότητας.....	14
3.2 Η ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ 18	
3.2.1 Ορισμός της καινοτομίας.....	18
3.2.2 Οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία.....	21
3.2.3 Η σχέση καινοτομίας ανταγωνιστικότητας.....	23
3.2.4 Η μέτρηση της καινοτομίας	26
3.2.5 Τεχνολογία πρόοδος και καινοτομία στη δεκαετία του 1990.....	28
3.3 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ 30	
3.4 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ 32	
3.4.1 Ο ορισμός της επιχειρηματικότητας.....	32
3.4.2 Μέτρηση της επιχειρηματικότητας.....	34
3.4.3 Επιχειρηματικός δυναμισμός.....	35
3.4.4 Δημιουργία θέσεων εργασίας.....	36
3.4.5 Η επιχειρηματικότητα και η ανταμοιβή της	40
<u>4. Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΔΕΙΚΤΗ Global</u>	
<u> Competitiveness Index.....</u>	<u>43</u>
5. Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ 46	
5.1 Η περιγραφή της κατάστασης στη ευρωζώνη.....	47
5.2 Η Κλαδική Κατανομή του Εξωτερικού Εμπορίου.....	50
5.3 Η Γεωγραφική Κατανομή του Εξωτερικού Εμπορίου.....	51
5.4 Οι Παράγοντες που Επιδρούν στην Ανταγωνιστικότητα της Ευρωζώνης.....	53
5.5 Η Ανταγωνιστικότητα στην Ελληνική Οικονομία.....	56
6. ΜΟΝΑΔΙΑΙΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ 60	
7. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ	
 ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ 62	
8. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΔΙΑΙΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ	
 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ.....	65
9.ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	67

9.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	68
11. ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ.....	73
12. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	75
13. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	79
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87

"The world economy is not a zero-sum game. Many nations can improve their prosperity if they can improve productivity. The central challenge in economic development, then, is how to create the conditions for rapid and sustained productivity growth."¹

Michael E. Porter, *Bishop William Lawrence University Professor, Harvard Business School*

¹ *Notes on Globalization and Strategy*, 2005, Vol. 1, p. 3

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΣΚΟΠΟΣ

Στη διάρκεια των τελευταίων δύο περίπου δεκαετιών, μεγάλες αλλαγές έχουν συντελεστεί τόσο στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, όσο και στις συνθήκες λειτουργίας των οικονομιών κάθε χώρας ξεχωριστά. Το εμπόριο, οι επενδύσεις και οι χρηματοοικονομικές συναλλαγές μεταξύ χωρών προάγουν την ανάπτυξη και την ευημερία τους. Είναι όμως σαφές ότι οι συνολικές επιδόσεις της οικονομίας μιας χώρας στο μέλλον εξαρτώνται επίσης καθοριστικά από την εξέλιξη του οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο λειτουργεί. Στο περιβάλλον αυτό σημειώνονται τα τελευταία χρόνια ραγδαίες και βαθιές αλλαγές ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής προόδου και της παγκοσμιοποίησης των αγορών. Επιπλέον, στην Ευρώπη, η σταδιακή ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η εισαγωγή του ευρωπαϊκού ενιαίου νομίσματος έχουν εντείνει περαιτέρω τον ανταγωνισμό. Η τεχνολογική πρόοδος, η παγκοσμιοποίηση των αγορών και η ευρωπαϊκή ενοποίηση αλλάζουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν οι οικονομίες μας. Παρέχουν ευκαιρίες και ταυτόχρονα θέτουν προκλήσεις για την οικονομία της ζώνης του ευρώ και για τα κράτη μέλη της.

Η παγκοσμιοποίηση, η άρση προστατευτικών περιορισμών στο διεθνές εμπόριο, πολύ περισσότερο στην ελεύθερη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και συντελεστών παραγωγής από χώρα σε χώρα, η ανάδειξη νέων παγκόσμιας εμβέλειας οικονομικών παικτών τα τελευταία χρόνια, η διεθνοποίηση και ολοκλήρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, αλλά και οι τεχνολογικές εξελίξεις στο χώρο της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών είναι μερικοί μόνο από τους παράγοντες που επέδρασαν και επιδρούν καταλυτικά στην ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού.

Εκτός από τους παράγοντες που μακροχρόνια επιδρούν στη θέση μιας χώρας στο διεθνή στίβο της οικονομικής πραγματικότητας, το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος είναι, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ένας από τους βασικούς παράγοντες που επιδρούν καθοριστικά στην ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι κυρίως η μελέτη της επίδρασης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, αλλά και άλλων παραγόντων όπως αναλύω τόσο στο θεωρητικό όσο και εμπειρικό τμήμα αυτής, οι οποίοι επιδρούν βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα στην ανταγωνιστικότητα των χωρών-μελών της Ευρωζώνης.

2. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ² η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας ορίζεται ως «ο βαθμός ικανότητας μιας χώρας να παράγει-κάτω από συνθήκες ελεύθερου και χωρίς διακρίσεις ανταγωνισμού – αγαθά και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των διεθνών αγορών, ενώ συγχρόνως διατηρούν και επεκτείνουν το πραγματικό εισόδημα των κατοίκων μακροχρόνια». Επομένως, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, η ανταγωνιστικότητα αντανακλάται στην ικανότητα μιας οικονομίας να εξασφαλίζει, να διατηρεί και να διευρύνει τα μερίδιά της στις διεθνείς αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και κυρίως σε αυτές τις αγορές που χαρακτηρίζονται ως αγορές – στόχοι.

Σύμφωνα με έναν ευρύτερο ορισμό από το World Economic Forum (WEF), ανταγωνιστικότητα είναι «το σύνολο των θεσμικών οργάνων και οικονομικών πολιτικών που ενισχύουν τις προοπτικές μακροπρόθεσμης οικονομικής μεγέθυνσης». Ο ορισμός αυτός παραπέμπει κυρίως στους παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα και στο μακροχρόνιο αποτέλεσμα- την ανάπτυξη. Η ανταγωνιστικότητα αποτελεί ικανή συνθήκη για την επίτευξη υψηλότερου βιοτικού επιπέδου και απασχόλησης. Μάλιστα, σε μακροχρόνια βάση, η ανταγωνιστικότητα αποτελεί τον βασικότερο προσδιοριστικό παράγοντα της αναπτυξιακής επίδοσης. Επομένως, οι πολιτικές συστηματικής ενίσχυσής της αποτελούν ένα αναγκαίο στοιχείο επιτυχίας της συνολικής προσπάθειας για ανάπτυξη και ευημερία μιας χώρας.

Στην έκθεση για την Ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα 2001, ο ορισμός που χρησιμοποιείται είναι: “ως ανταγωνιστικότητα νοείται η σταθερή βελτίωση των πραγματικών εισοδημάτων και του επιπέδου διαβίωσης, με θέσεις εργασίες για όλους εκείνους που επιθυμούν να εργαστούν”³.

² Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης

³ “Έκθεση για την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα 2001, SEC(2001) 1705, 29.10.2001

Ενώ λοιπόν, η ανταγωνιστικότητα είναι ικανή συνθήκη για την οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ευημερία, αντίστροφα, η επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης δεν εξασφαλίζει αυτόματα την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας. Η Ελλάδα αποτελεί ίσως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα επιβεβαίωσης αυτής της παραδοχής καθώς οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης των τελευταίων ετών συνοδεύτηκαν από απώλειες ανταγωνιστικότητας - με βάση τους δείκτες διεθνών οργανισμών (ΟΟΣΑ, ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα) - αύξηση της ανεργίας, περιορισμένη διάχυση του αποτελέσματος, απώλειες μεριδίων σε ξένες αγορές, χειροτέρευση του εμπορικού ισοζυγίου, απουσία διάκρισης επιχειρηματικών κλάδων διεθνώς αλλά και απουσία ουσιαστικών δομικών αλλαγών και ρήξεων στην λειτουργία του οικονομικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά, η παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται από έντονο ανταγωνισμό στις διεθνείς αγορές.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανταγωνιστικότητας για την απασχόληση και την ευημερία, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις των 15 συμφώνησαν το 2000 στη «Στρατηγική της Λισσαβόνας». Η στρατηγική της Λισσαβόνας συνέδεσε και έδωσε με κάποιο τρόπο συνέχεια στις μεταρρυθμίσεις που προωθούσαν με περισσότερη ή λιγότερη επιτυχία τα κράτη μέλη σε όλη τη δεκαετία του '90. Οι προσδοκίες για το οικονομικό αποτέλεσμα της μεταρρύθμισης ήταν μακροχρόνιες μάλλον παρά βραχυχρόνιες. Στόχος της είναι να μετατρέψει την ΕΕ ως το 2010 *«στην πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στον κόσμο , ικανή να επιτύχει συντηρήσιμη οικονομική μεγέθυνση με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»*⁴ .

Η στρατηγική της Λισσαβόνας στηρίζεται στην πεποίθηση ότι μια οικονομία με μειούμενη διεθνή ανταγωνιστικότητα εκτίθεται σε αυξανόμενους κινδύνους για την ανάπτυξή της και την απασχόληση, κατά προέκταση για την ευημερία όλων και για τις αξίες του κοινωνικού κράτους. Δυσκολίες διαμόρφωσης και εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων που απαιτούνται υπάρχουν παντού. Στην Ελλάδα αντικατοπτρίζονται καθαρά στα προβλήματα που βαραίνουν

⁴ Blanke, J. and Lopez-Claros A. (2004), The Lisbon Review 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe, World Economic Forum

τον δημόσιο διάλογο για την παιδεία, το ασφαλιστικό, το εργασιακό καθεστώς στον δημόσιο τομέα κλπ. Ο τρόπος με τον οποίο η εκπαίδευση, το ασφαλιστικό και εργασιακό καθεστώς, μέσω της επίδρασής τους στο κόστος εργασίας και η παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα μπορούν να επηρεάσουν την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας θα αναλυθούν κατωτέρω.

3. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ – ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας αναφέρεται, με απλά λόγια, στην ικανότητα των επιχειρήσεων μιας χώρας να ανταγωνίζονται άλλες, τόσο στην εσωτερική αγορά της όσο και στις διεθνείς αγορές. Βραχυχρόνια, η ικανότητα αυτή εξαρτάται από το κόστος, τις τιμές και τους μισθούς. Μακροχρόνια από διαρθρωτικές αλλαγές. Και στις δύο περιπτώσεις επηρεάζεται καθοριστικά (αλλά όχι αποκλειστικά) από την οικονομική και κοινωνική πολιτική (κρατικές ρυθμίσεις, επενδύσεις υποδομών κλπ). Γενικά, η έννοια της εθνικής ανταγωνιστικότητας παραπέμπει στην ανάγκη για οικονομικές μεταρρυθμίσεις και άνοδο της παραγωγικότητας. Η ανταγωνιστικότητα συνιστά λοιπόν κρίσιμο για την ανάπτυξη όρο. Μειούμενη διεθνής ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας ή άνοιγμα της απόστασης που τη χωρίζει από άλλες έχει ως συνέπεια αυξανόμενους κινδύνους για την οικονομική μεγέθυνση και την απασχόληση και για τις αξίες του κοινωνικού κράτους.

Ένας από τους βασικούς δείκτες της ανταγωνιστικότητας που χαρακτηρίζει την οικονομία μιας χώρας είναι το ποσοστό των εισαγωγών που καλύπτουν οι εξαγωγές της. Μετριέται λοιπόν ex post με βάση το ποσοστό κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές ή εναλλακτικά με τα μερίδια αγοράς που καλύπτουν τα προϊόντα μιας χώρας στις διεθνείς αγορές. Εκτός από αυτούς τους τρόπους μέτρησης, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum – WEF) έχει δημιουργήσει ένα δείκτη ανταγωνιστικότητας (Global Competitiveness Index – GCI), ο οποίος λαμβάνει υπόψη του το τρέχον επίπεδο ανάπτυξης και στοχεύει στη μέτρηση της ικανότητας μιας εθνικής οικονομίας να επιτύχει συνεχή οικονομική ανάπτυξη τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Ο δείκτης αυτός αποτελείται από τρεις

σταθμισμένους υπο-δείκτες που μετρούν: την ποιότητα του μακροοικονομικού περιβάλλοντος, την ποιότητα των δημοσίων θεσμών της χώρας και το επίπεδο τεχνολογικής εξέλιξης της. Αυτοί οι υπο-δείκτες υπολογίζονται λαμβάνοντας υπόψη τόσο δημόσια διαθέσιμα στοιχεία από τους εθνικούς λογαριασμούς της χώρας, όσο και στοιχεία ερευνών που διενεργεί το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ.

Έτσι, η διεθνής ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας εξαρτάται από το φάσμα και την ποιότητα των αγαθών και των υπηρεσιών που μπορεί να παράγει και να εξάγει μια χώρα και, αντιστοίχως, από τον τρόπο με τον οποίο οι αγορές, τα θεσμικά όργανα και οι πολιτικές στηρίζουν και προάγουν τις άλλες παραμέτρους της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων της. Η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας εξαρτάται, από ένα πλήθος παραγόντων που λειτουργούν βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα. Μεταξύ των μακροπρόθεσμων αυτών παραγόντων είναι:

- η ποιότητα των προϊόντων
- η καινοτομία
- οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία
- η τεχνολογική εξέλιξη και η ενσωμάτωσή της στην παραγωγική διαδικασία
- η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού
- η επιχειρηματικότητα

Στους κυρίως βραχυπρόθεσμους παράγοντες περιλαμβάνονται:

- το κόστος εργασίας (μισθοί, ασφαλιστικές εισφορές κ.α.)
- η συναλλαγματική ισοτιμία

- η εξέλιξη της παραγωγικότητας
- το επίπεδο του πληθωρισμού
- η πολιτική κέρδους των επιχειρήσεων

Οι παράγοντες αυτοί τις περισσότερες φορές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Για παράδειγμα, το επίπεδο του πληθωρισμού σε μία χώρα καθορίζεται και από το κόστος εργασίας αλλά και την πολιτική κέρδους των επιχειρήσεων, το επίπεδο του ανταγωνισμού, τις μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας κ.α. Και αντίστροφα, για παράδειγμα το κόστος εργασίας τροφοδοτείται από την πιθανή ύπαρξη υψηλού πληθωρισμού, τις τεχνολογικές εξελίξεις και την ενσωμάτωσή τους στη παραγωγική διαδικασία κλπ.

Η εστίαση λοιπόν της εργασίας στην μελέτη της επίδρασης ενός από τους παραπάνω παράγοντες στην ανταγωνιστικότητα μιας χώρας απαιτεί προσοχή τόσο στην οικονομετρική μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί όσο και στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Πριν όμως προχωρήσουμε στη συγκεκριμένη οικονομετρική ανάλυση παρακάτω θα περιγράψουμε κάποιους από τους μακροπρόθεσμους παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας.

3.1 Η ποιότητα των προϊόντων

3.1.1 Ο ορισμός της ποιότητας

Η έννοια της ποιότητας είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη και δεν υπάρχει κάποιος γενικός ορισμός που ταιριάζει σε όλες τις εκφάνσεις της οικονομικής πραγματικότητας. Σαν έναν γενικό ορισμό παρακάτω θα μπορούσαμε να ορίσουμε ένα προϊόν υψηλής ποιότητας εκείνο που διαθέτει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία έχουν ιδιαίτερη αξία για τους

καταναλωτές. Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά – που αυξάνουν την αξία του προϊόντος για τους καταναλωτές – μπορεί να είναι είτε φυσικώς μετρήσιμα όπως η ταχύτητα, το μέγεθος, η αντοχή κτλ. ή μπορεί να είναι και εντελώς άυλα όπως ο σχεδιασμός, η πίστη και η καλή θέληση. Πολλές φορές ως ποιότητα ενός προϊόντος θεωρούνται και οι δυνατότητες χρήσης του ή οι υπηρεσίες υποστήριξης μετά την αγορά του (service etc.).

Μέχρι τώρα έγινε κατανοητό γιατί οι καταναλωτές επιλέγουν προϊόντα που εμπεριέχουν την έννοια της ποιότητας. Το κρίσιμο ερώτημα που προκύπτει εδώ είναι γιατί οι επιχειρήσεις επιλέγουν την ποιότητα. Η απάντηση είναι σχετικά απλή. Οι επιχειρήσεις επιλέγουν την ενσωμάτωση της ποιότητας στα προϊόντα τους διότι τους επιτρέπει να χρεώνουν υψηλότερες τιμές χωρίς να χάσουν την αγορά στην οποία απευθύνονται. Με άλλα λόγια οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερη τιμή για προϊόντα με υψηλότερη ποιότητα. Πολλές φορές μάλιστα στην αγορά μπορεί να κυκλοφορούν προϊόντα που ενώ καλύπτουν την ίδια ανθρώπινη ανάγκη ενσωματώνουν διαφορετική ποιότητα και συνεπώς διαφορετική τιμή. Το συγκεκριμένο φαινόμενο ονομάζεται διαφοροποίηση προϊόντων ως προς την ποιότητα (product differentiation) (Tirole (1988)). Τα προϊόντα που βρίσκονται στα ράφια ενός supermarket αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφοροποίησης ως προς την ποιότητα. Συνήθως σε ένα ράφι τα προϊόντα ικανοποιούν μια συγκεκριμένη ανάγκη π.χ. δημητριακά για πρωινό αλλά διαφοροποιούνται ως προς την τιμή γιατί κάθε ένα από αυτά ενσωματώνει διαφορετικά χαρακτηριστικά όπως καλύτερη συσκευασία, μεγαλύτερη ποσότητα, καλύτερο brand –name, διαφορετική αγορά στόχος (target group), κτλ.

Στην πλευρά τώρα της παραγωγής του προϊόντος οι δραστηριότητες οι οποίες αναβαθμίζουν την ποιότητα του προϊόντος είναι η περισσότερη ή /και καλύτερη εξειδικευμένη εργασία, ο νέος εξελιγμένος παραγωγικός εξοπλισμός αλλά ταυτόχρονα και η καλύτερη οργάνωση της παραγωγής τόσο σε επίπεδο παραγωγικής διαδικασίας όσο και σε επίπεδο της επιχείρησης ή του οργανισμού. Η έρευνα και η τεχνολογία αλλά και η μίμηση επιτυχημένων άλλων επιχειρηματικών ή /και παραγωγικών τεχνικών και πρακτικών αποτελούν επίσης λόγους αναβάθμισης της ποιότητας ενός προϊόντος. Παράλληλα ο τομέας της προώθησης ενός προϊόντος στην αγορά (marketing) μπορεί να συμβάλλει στην αναβάθμιση της ποιότητας ενός προϊόντος αφού μπορεί να αυξήσει την τιμή που είναι διατεθειμένος να πληρώσει ο

καταναλωτής παρέχοντας πληροφόρηση για τις δυνατότητες του προϊόντος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και τις πιθανόν νέες ανάγκες που μπορεί να καλύψει. Σε γενικότερες γραμμές τώρα η ποιότητα ενός τελικού προϊόντος συνδέεται άμεσα με την ποιότητα των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή του. Συνεπώς διαδικασίες όπως η πιστοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας (πιστοποίησης ISO κτλ.) συμβάλλουν στην αύξηση της ποιότητας ενός προϊόντος.

3.1.2 Η σχέση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας

Η σχέση ποιότητας και ανταγωνιστικότητας είναι απλή. Η ποιότητα είναι η βασική προϋπόθεση που θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις με υψηλό κόστος παραγωγής να παραμείνουν στην αγορά και να εξασφαλίσουν κερδοφορία. Για παράδειγμα η ευρωζώνη χαρακτηρίζεται ως περιοχή υψηλών ημερομισθίων. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οι επιχειρήσεις είναι υποχρεωμένες να καταβάλλουν υψηλούς μισθούς στους εργαζόμενους και να πληρώνουν ακριβά όλες τις πρώτες ύλες της παραγωγικής τους διαδικασίας. Τελικά όλα αυτά επιδρούν στην αξία του τελικού προϊόντος η οποία είναι υψηλή.

Συγχρόνως όμως, ο ανταγωνισμός που δέχονται οι επιχειρήσεις της ευρωζώνης από επιχειρήσεις που παράγουν προϊόντα που καλύπτουν τις ίδιες ανάγκες αλλά βρίσκονται σε χώρες με χαμηλότερα ημερομίσθια και κόστος πρώτων υλών (Ανατολική Ευρώπη, Κίνα κτλ.) είναι σημαντικότερος. Σε αυτή την περίπτωση, η μείωση των τιμών της ευρωζώνης μέσω της μείωσης του κόστους παραγωγής μπορεί να αποφέρει μικρά αποτελέσματα αναφορικά με την τελική τιμή του προϊόντος. Στις περισσότερες χώρες της ευρωζώνης η μείωση του κόστους μπορεί να επιτευχθεί μειώνοντας π.χ. τα εμπόδια στην αγορά εργασίας και στην αγορά πρώτων υλών. Οι μειώσεις αυτές όμως είναι πολύ μικρές αφού στις περισσότερες χώρες οι συγκεκριμένες αγορές είναι αποτελεσματικές. Το αποτέλεσμα είναι ότι ένας πόλεμος τιμών δε θα απέδιδε πολλά προς όφελος των επιχειρήσεων της ευρωζώνης. Οι ανταγωνιστές τους πάντα θα έχουν χαμηλότερα κόστη παραγωγής.

Αντίθετα, η ενσωμάτωση αυξημένης ποιότητας στα προϊόντα της ευρωζώνης θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις που τα παράγουν να διατηρήσουν τις τιμές τους σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τους εκτός ευρωζώνης ανταγωνιστές χωρίς ταυτόχρονα να θέσουν σε κίνδυνο την κερδοφορία και τη βιωσιμότητα τους. Κάποιος εδώ θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι οι χώρες της ευρωζώνης θα μπορούσαν να βελτιώσουν την τιμή των προϊόντων τους απλά αυξάνοντας την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων τους. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι η παραγωγικότητα ορίζεται σε ποσοτικούς όρους όπως π.χ. η ποσότητα προϊόντος που παράγεται ανά εργατοώρα. Η παραγωγικότητα βελτιώνεται με τη βελτίωση των τεχνικών παραγωγής κτλ. Η άποψη αυτή είναι μόνο εν μέρει σωστή. Η βελτίωση της παραγωγικότητας μπορεί να δώσει απάντηση στο πρόβλημα των υψηλών τιμών – άλλωστε οι νέες τεχνικές παραγωγής εμπίπτουν στις μεθόδους που αυξάνουν την ποιότητα του προϊόντος. Σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον όπως το σημερινό, με τη δράση των πολυεθνικών επιχειρήσεων εμφανή στους περισσότερους οικονομικούς τομείς οι ωφέλειες των νέων τεχνικών παραγωγής θα γινόντουσαν γνωστές άμεσα και ενώ βραχυπρόθεσμα θα είχαν θετικά αποτελέσματα για τις επιχειρήσεις της ευρωζώνης σε μέσο και μακροπρόθεσμο επίπεδο θα κατέληγαν σε χώρες εκτός ευρωζώνης μειώνοντας ακόμη περισσότερο την τιμή του προϊόντος τους. Συνεπώς ο κυριότερος τρόπος για την βελτίωση της ποιότητας δεν βρίσκεται στη βελτίωση της παραγωγικότητας αλλά αντίθετα στην βελτίωση των άυλων χαρακτηριστικών της ποιότητας τα οποία δεν είναι δυνατόν να αντιγραφούν από τις ανταγωνιστικές χώρες. Η αύξηση της παραγωγικότητας μπορεί να λειτουργήσει μόνο συμπληρωματικά ως προς αυτό τον σκοπό.

Βέβαια υπάρχουν και τα αρνητικά σημεία στη διαδικασία αύξησης της ανταγωνιστικότητας μέσω της ποιότητας. Το κυριότερο από αυτά έχει να κάνει με το είδος του τελικού προϊόντος. Υπάρχουν προϊόντα όπου συνήθως οι καταναλωτές δεν ενδιαφέρονται να επιλέξουν αυτά με την αυξημένη ποιότητα ή όπου τα περιθώρια αύξησης της ποιότητας είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Σε αυτές τις περιπτώσεις η προσπάθεια αύξησης της ποιότητας μπορεί τελικά να αποβεί αρνητική. Οι καταναλωτές δε θα επιλέξουν το προϊόν για τα επιπλέον χαρακτηριστικά του αλλά θα συνεχίσουν να επιλέγουν με βάση τη χαμηλότερη τιμή. Για παράδειγμα, στα αγροτικά προϊόντα η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με βάση την καλύτερη ποιότητα λίγα απέφερε και λίγα μπορεί να αποφέρει στις χώρες της ευρωζώνης ιδιαίτερα για προϊόντα όπως π.χ. το σιτάρι ή το βαμβάκι.

Συνεπώς, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας μέσω της ποιότητας πρέπει να επιδιώκεται μόνο σε κλάδους παραγωγής όπου οι καταναλωτές είναι διατεθειμένοι να διαφοροποιήσουν τις επιλογές τους με βάση την ποιότητα ενός προϊόντος. Τέτοιοι κλάδοι είναι συνήθως αυτοί των προϊόντων καθημερινής κατανάλωσης, κάποιων προϊόντων με μακρά διάρκεια ζωής (αυτοκίνητα, έπιπλα κτλ) και οι κλάδοι παραγωγής ηλεκτρονικών ειδών, πληροφορικής κτλ.

3.1.3 Η μέτρηση της σχέσης ποιότητας και ανταγωνιστικότητας

Τρεις είναι οι βασικοί δείκτες της σχέσης ποιότητας και ανταγωνιστικότητας (Aiginger (2001)). Παρακάτω τους παρουσιάζουμε συνοπτικά:

➤ Η μοναδιαία αξία των εξαγωγών

Αυτός ο δείκτης μετρά την αξία ενός τόνου συνολικών εξαγωγών της χώρας. Με άλλα λόγια ορίζεται ως ο λόγος της αξίας των συνολικών εξαγωγών προ στο σύνολο των τόνων των συνολικών εξαγωγών. Μια υψηλότερη τιμή του συγκεκριμένου δείκτη υποδηλώνει υψηλότερη διάθεση των καταναλωτών να πληρώσουν για κάποιο συγκεκριμένο προϊόν. Βασικός λόγος για να συμβεί αυτό – όπως σημειώσαμε παραπάνω – είναι η ύπαρξη διαφοροποίησης ως προς την ποιότητα. Σε γενικές γραμμές, η τιμή του συνολικού δείκτη είναι υψηλότερη αν οι εξαγωγές μιας χώρας αφορούν προϊόντα υψηλής ποιότητας ή και τεχνολογίας. Αν κάποιος παρατηρήσει τις εξαγωγές της Ελλάδας και της Γερμανίας θα παρατηρήσει ότι για την πρώτη το μοναδιαίο κόστος των εξαγωγών είναι χαμηλό ενώ της δεύτερης υψηλό. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι εξαγωγές τις Ελλάδας αφορούν προϊόντα που ενσωματώνουν χαμηλή ποιότητα π.χ. αγροτικά προϊόντα ενώ αντίθετα της Γερμανίας ενσωματώνουν υψηλή ποιότητα π.χ. αυτοκίνητα.

- Το μερίδιο των εξαγωγών σε κλάδους με υψηλή ποιότητα

Για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη πρώτα υπολογίζεται ο δείκτης που μετρά τον βαθμό ανταγωνισμού με βάση την ποιότητα σε ένα κλάδο (RQE, Revealed Quality Elasticity). Η λογική του RQE έχει να κάνει με τη σύγκριση ανταγωνισμού τιμών και ανταγωνισμού ποιότητας σε ένα κλάδο παραγωγής. Αν οι τιμές (ανταγωνισμός τιμών) είναι ο καθοριστικός παράγοντας σε ένα κλάδο παραγωγής τότε οι χώρες με χαμηλές τιμές θα πρέπει να διαθέτουν – πωλούν μεγάλες ποσότητες και οι χώρες με υψηλές τιμές θα πρέπει να διαθέτουν – πωλούν μικρές ποσότητες. Προφανώς σε αυτή την περίπτωση οι τιμές σε αυτόν τον κλάδο παραγωγής έχουν μεγάλη ελαστικότητα σε σχέση με την τιμή. Αν όμως παρόλα αυτά, οι χώρες με τις υψηλές τιμές διαθέτουν υψηλές ποσότητες στην αγορά τότε σύμφωνα με τη θεωρητική ανάλυση θα πρέπει να υπάρχει κάποιος άλλος λόγος – πέρα από τις τιμές – για να συμβαίνει αυτό. Ο RQE υποθέτει ότι ο συγκεκριμένος λόγος είναι η ποιότητα. Οι Aiginger (2001)⁵ και Stengg (2001)⁶ αναφέρονται στο δείκτη RQE, στα θετικά και τα αρνητικά της χρήσης του ενώ παράλληλα τον χρησιμοποιούν να αξιολογήσουν συγκεκριμένους κλάδους της ευρωζώνης (π.χ. κλωστοϋφαντουργία). Το γενικό συμπέρασμα από τη χρήση του συγκεκριμένου δείκτη είναι ότι οι χώρες με κλάδους που έχουν υψηλό δείκτη RQE κατάφεραν να εγκαταλείψουν κλάδους με μεγάλη ευαισθησία στην τιμή και να αναβαθμίσουν την ποιότητα των προϊόντων τους. Φυσικά, το αντίθετο ισχύει για χώρες με χαμηλό δείκτη RQE.

- Το μερίδιο των εξαγωγών σε επιχειρήσεις που παράγουν στο μέρος του κλάδου με την υψηλή τιμή

Αρχικά κάθε κλάδος παραγωγής διακρίνεται σε τρία μέρη με βάση την ποιότητα που τα χαρακτηρίζει. Έτσι έχουμε:

⁵ Aiginger, K., (2001), Europe's Position in Quality Competition, Enterprise Papers, No.4, Enterprise DG Working Paper, European Commission

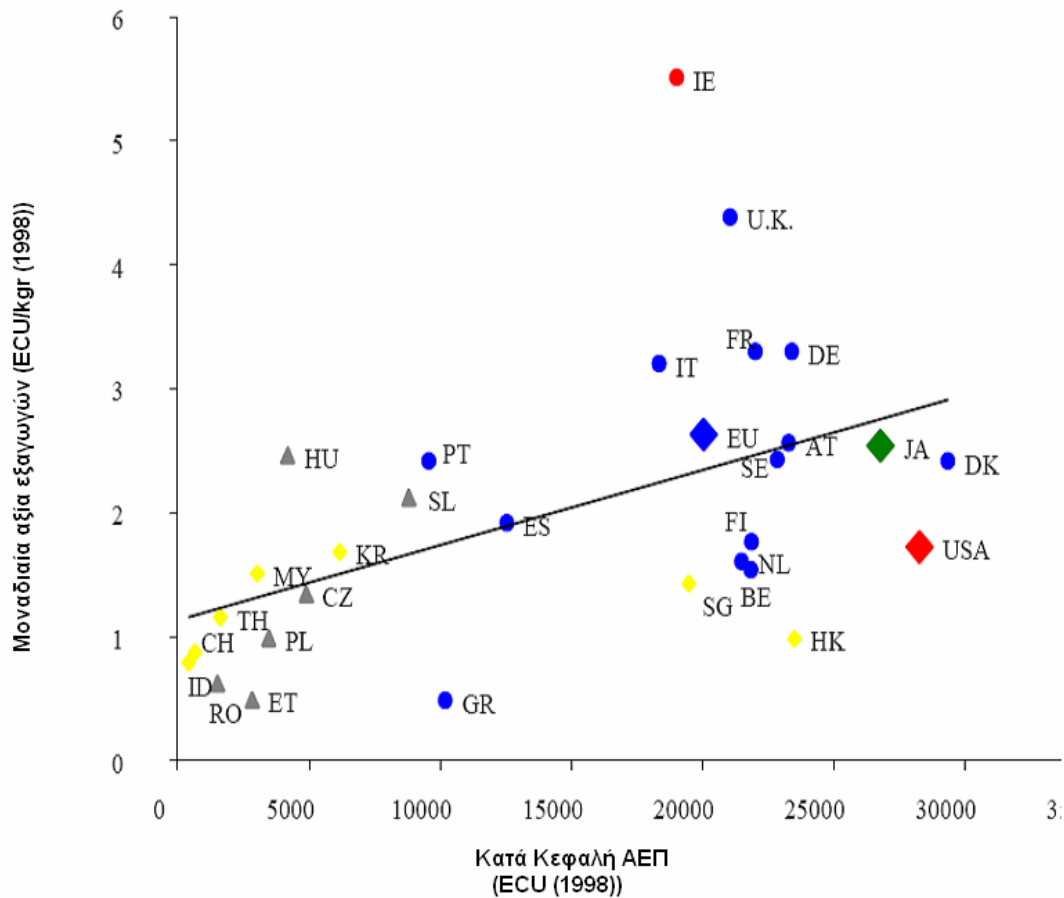
⁶ Stengg, W., (2001), The Textile and Clothing Industry in EU, A Survey, Enterprise Papers, No.2, Enterprise DG Working Paper, European Commission

- Μέρος με υψηλή ποιότητα
- Μέρος με μέση ποιότητα
- Μέρος με χαμηλή ποιότητα

Στη συνέχεια χρησιμοποιείται ο δείκτης Θέσης σε Μέρος Τιμής (PPS, Position in Price Segments). Ο δείκτης PPS μετρά το μέρος των εξαγωγών σε κάθε ένα από τα τρία μέρη ποιότητας όπως προαναφέρθηκε (Aiginger (2001)). Προφανώς υψηλός δείκτης PPS εμφανίζεται όταν έχουμε μεγάλο μέρος των εξαγωγών στο μέρος των κλάδων με υψηλή ποιότητα ενώ αντίστοιχα μπορούμε να εξηγήσουμε τη σχέση μέσου PPS με μέρος μέσης ποιότητας και χαμηλού PPS με μέρος χαμηλής ποιότητας. Σε γενικές γραμμές χώρες με υψηλό δείκτη PPS κατάφεραν να μετακινηθούν στο υψηλό μέρος ποιότητας των κλάδων παραγωγής ενώ το αντίθετο ισχύει για χώρες με χαμηλό PPS.

Ο πρώτος δείκτης αφορά την ολική επίδοση μιας οικονομίας, ο δεύτερος δείκτης συγκεντρώνει το ενδιαφέρον του στο τι συμβαίνει μεταξύ των κλάδων κάθε χώρας, ενώ ο τρίτος δείκτης επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στις αλλαγές που συντελούνται στους διαφορετικούς κλάδους μιας οικονομίας. Πέρα από αυτούς υπάρχουν και μια πληθώρα δεικτών που αναφέρονται στη σχέση ανταγωνιστικότητας και ποιότητας μιας οικονομίας. Ο Aiginger (2001) περιγράφει κάποιους από αυτούς. Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται η μοναδιαία αξία εξαγωγών (κατακόρυφος άξονας) σε σχέση με το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αυτής (οριζόντιος άξονας) για το 1998.

Σχήμα 1: Η Σχέση Μοναδιαίας Αξίας Εξαγωγών και κατά Κεφαλή ΑΕΠ για τις χώρες της ΕΕ.

Πηγή: WIFO (Austrian Institute of Economic Research)

Παρατηρείστε τη μεγάλη διαφορά ανάμεσα στη μοναδιαία αξία εξαγωγών της Ελλάδας και της Ιρλανδίας (5.5 ECU/kg και 0.43 ECU/kg αντίστοιχα). Κάτι τέτοιο δείχνει ξεκάθαρα ότι οι χώρες που ειδικεύονται σε κλάδους παραγωγής έντασης κεφαλαίου και σε προϊόντα με χαμηλή επεξεργασία (Ελλάδα) έχουν πολύ χαμηλότερη αξία εξαγωγών σε σχέση με χώρες που ειδικεύονται σε κλάδους παραγωγής υψηλής τεχνολογίας (Ιρλανδία)⁷.

⁷ Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση των εμπειρικών αποτελεσμάτων τόσο των παραπάνω δεικτών όσο και των επιδόσεων των επιμέρους χωρών της ΕΕ και τα χαρακτηριστικά που τις καθορίζουν ο αναγνώστης μπορεί να αναφερθεί στον Aiginger (2001).

3.2 Η καινοτομία

3.2.1 Ορισμός της καινοτομίας

Ο διάσημος αυστριακός οικονομολόγος Joseph Schumpeter ήταν από τους πρώτους που ερεύνησε την έννοια της καινοτομίας και τη διέκρινε από την έννοια της εφεύρεσης (Schumpeter (1949)). Σύμφωνα με την ανάλυσή του η καινοτομία μπορεί να οριστεί με πέντε (5) διαφορετικούς τρόπους:

- Εισαγωγή ενός νέου προϊόντος ή μια ποιοτική αλλαγή σε ένα ήδη υπάρχον προϊόν
- Εισαγωγή μιας νέας (καινοτόμου) παραγωγικής διαδικασίας σε ένα κλάδο παραγωγής.
- Το άνοιγμα μιας νέας αγοράς
- Ανάπτυξη – δημιουργία νέων πηγών πρώτων υλών για μια βιομηχανία
- Αλλαγές στην διάρθρωση ενός κλάδου παραγωγής.

Το σύγχρονο ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους δύο πρώτους τρόπους ορισμού της καινοτομίας (Rogers (1998)). Αυτό συμβαίνει κυρίως για λόγους καλύτερης ταυτοποίησης και μέτρησης της καινοτομίας. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο ΟΟΣΑ στο Εγχειρίδιο του Όσλο (1997)⁸ για τον καθορισμό των βασικών κατευθύνσεων στο χώρο της καινοτομίας και της μέτρησης της, ασχολείται με τους δύο πρώτους ορισμούς. Ακόμη και με αυτούς τους ορισμούς όμως η καινοτομία δεν είναι μια μεμονωμένη και στατική διαδικασία. Ακόμη και ο ίδιος ο

⁸ OECD (1997), The Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data, Paris, OECD.

Schumpeter τη δεκαετία του 1930 την όριζε ως μια δυναμική διαδικασία με πολλά επιμέρους μέρη. Πιο συγκεκριμένα τώρα, χώρισε τη διαδικασία της καινοτομίας σε τρία βασικά μέρη.

➤ Βασική έρευνα

Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τη βασική έρευνα (που συνήθως πραγματοποιείται σε πανεπιστήμια ή σε ανάλογα ερευνητικά εργαστήρια). Το αποτέλεσμα της βασικής έρευνας είναι η εφεύρεση. Ως εφεύρεση ορίζεται η νέα ιδέα ή το νέο σχέδιο που μπορεί να οδηγήσει σε ένα νέο προϊόν ή σε μια βελτίωση σε ένα ήδη υπάρχον προϊόν.

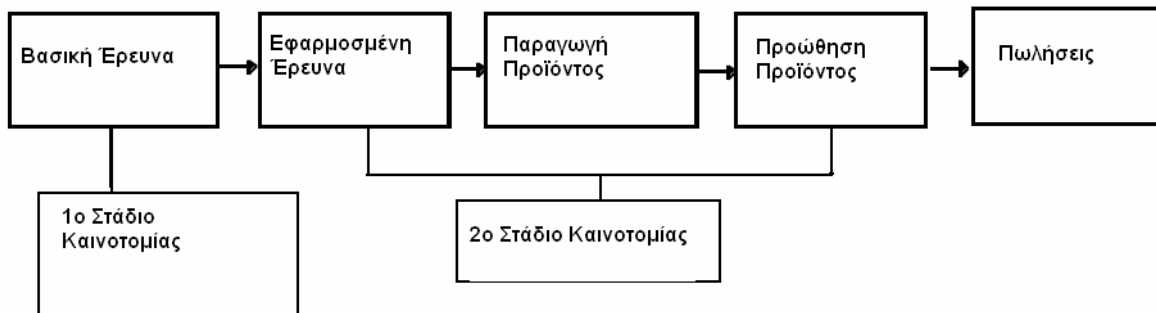
➤ Εφαρμοσμένη έρευνα

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει την εφαρμοσμένη έρευνα. Στο στάδιο αυτό, η εφεύρεση μετατρέπεται σε ένα νέο προϊόν ή σε μια νέα διαδικασία παραγωγής, τα οποία μπορούν να διατεθούν στην αγορά. Ουσιαστικά, στο στάδιο αυτό δημιουργείται η καινοτομία. Αυτή ουσιαστικά περιλαμβάνει τη διαδικασία μετατροπής μιας επιτυχημένης ιδέας σε ένα νέο προϊόν ή σε μια νέα διαδικασία παραγωγής.

Συνεπώς, εδώ μπορούμε να ορίσουμε ως καινοτομία τη διαδικασία μετατροπής μιας εφεύρεσης σε προϊόν που θα διατεθεί στην αγορά ή σε μία νέα διαδικασία παραγωγής η οποία οδηγεί σε βελτιώσεις στην παραγωγή του προϊόντος ή της υπηρεσίας με κύρια αποτελέσματα τη μείωση του κόστους παραγωγής, την αύξηση της παραγωγικότητας και τη μείωση του χρόνου παραγωγής μίας μονάδας προϊόντος. Επίσης σε αυτό το στάδιο προστίθενται στην καινοτομία και όλες εκείνες οι διαδικασίες που έχουν σαν σκοπό την καλύτερη προώθηση του προϊόντος στην αγορά.

Το Σχήμα 2 παρακάτω παρουσιάζει τα παραπάνω στάδια της καινοτομίας.

Σχήμα 2: Τα στάδια της καινοτομίας

Βέβαια, η διαδικασία της καινοτομίας δεν σταματά στο τέλος του δεύτερου σταδίου(Schumpeter J., (1949)). Μετά την εισαγωγή του προϊόντος στην αγορά και με δεδομένο ότι αυτό θα επιτύχει σημαντικές πωλήσεις θα ακολουθήσει το τρίτο στάδιο της διαδικασίας της καινοτομίας.

Το τρίτο στάδιο περιλαμβάνει τη διάχυση της καινοτομίας στις υπόλοιπες επιχειρήσεις. Με άλλα λόγια οι υπόλοιπες επιχειρήσεις αντιγράφουν το επιτυχημένο προϊόν ή την επιτυχημένη διαδικασία παραγωγής που επιτεύχθηκε με τη χρήση της καινοτομίας. Προφανώς από την πλευρά της αύξησης της ανταγωνιστικότητας το τρίτο στάδιο δεν είναι το καλύτερο δυνατό για μια επιχείρηση, κλάδο η χώρα που δημιούργησε και εφάρμοσε μια καινοτομία.

Η διαδικασία μετάβασης από το ένα στάδιο στο άλλο δεν είναι μηχανική. Για παράδειγμα, δεν είναι εύκολη η μετατροπή μιας εφεύρεσης σε καινοτομία και επίσης πολλές φορές δεν είναι εύκολη η χρήση της καινοτομίας από τους ανταγωνιστές. Η διαδικασία μετάβασης από τη βασική στην εφαρμοσμένη έρευνα – από την εφεύρεση στην καινοτομία – περιλαμβάνει όλα εκείνα τα βήματα που θα μετατρέψουν τη νέα ιδέα σε επιτυχημένο προϊόν. Δεν είναι σίγουρο ότι όλες οι εφευρέσεις μπορούν να γίνουν επιτυχημένες καινοτομίες, ενώ από την άλλη δεν είναι σίγουρο ότι όλες οι επιχειρήσεις μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις καινοτομίες.

Το βασικό σημείο για την δημιουργία και την εφαρμογή μιας καινοτομίας είναι η σχέση της επιχείρησης ή του κλάδου γενικότερα με την αγορά στην οποία δραστηριοποιείται, το μέγεθος των κεφαλαίων και η σημασία που αφιερώνει σε δράσεις όπως η ανάπτυξη της έρευνας και τεχνολογίας (R&D) καθώς και η δυνατότητα να ενσωματώνεται η τεχνολογική εξέλιξη στην παραγωγική διαδικασία.

3.2.2 Οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία

Οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία αποσκοπούν να θέσουν τις βάσεις ώστε μια επιχείρηση ή ένας κλάδος ή μια χώρα να δημιουργήσει εκείνα τα προϊόντα τα οποία θα της εξασφαλίσουν μια μονοπωλιακή θέση στην αγορά και συνεπώς θα αυξήσουν τα κέρδη της.

Σύμφωνα με το DIST (Direction de l'Information Scientifique et Technique – Institute for Scientific and Technical Information) (1998) οι δραστηριότητες – και συνεπώς και οι αντίστοιχες δαπάνες – σε έρευνα και τεχνολογία (R&D) περιλαμβάνουν:

- Τις συστηματικές, αναλυτικές και πειραματικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν καινοτομικές δράσεις ή υψηλά επίπεδα κινδύνου όσον αφορά την επιτυχία νέων τεχνικών εφαρμογών που γίνονται με σκοπό:
 - Την ενίσχυση της γνώσης και της δημιουργίας νέας γνώσης ανεξάρτητα του αν η νέα γνώση θα έχει πρακτική εφαρμογή στην αγορά ή όχι.
 - Τη δημιουργία νέων ή βελτιωμένων πρώτων υλών, προϊόντων, μηχανημάτων και παραγωγικών διαδικασιών ή υπηρεσιών

- Άλλες δραστηριότητες που σαν βασικό σκοπό έχουν να επιτύχουν τους παραπάνω στόχους εισαγωγής νέων προϊόντων, παραγωγικών διαδικασιών κτλ.

Σύμφωνα με την ίδια πηγή τώρα στις παραπάνω δραστηριότητες δεν συμπεριλαμβάνονται οι παρακάτω:

- Οι έρευνες αγοράς, δοκιμή προϊόντων στην αγορά, προώθηση πωλήσεων.
- Οι έλεγχοι ποιότητας
- Οι έρευνες για τον εντοπισμό κοιτασμάτων ορυκτών μετάλλων, πετρελαίου κτλ.
- Οι αλλαγές στην εξωτερική εμφάνιση προϊόντων
- Η τυποποίηση με βάση διεθνή πρότυπα κτλ.

Όλα τα παραπάνω και σύμφωνα με τον Tirole (1988) αποσκοπούν στη μείωση του οριακού κόστους παραγωγής των επιχειρήσεων και σαν σκοπό έχουν κυρίως να σηματοδοτήσουν στην αγορά ότι η επιχείρηση δε θα δεχθεί εύκολα ανταγωνιστές στην αγορά. Το εύκολο εδώ μεταφράζεται με την έννοια των κεφαλαίων που πρέπει να διαθέσουν οι νέες επιχειρήσεις για να αναπτύξουν και αυτές νέα προϊόντα, παραγωγικές διαδικασίες κτλ.

Είναι προφανές τώρα ότι οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία βρίσκονται κάπου μεταξύ πρώτου και δεύτερου σταδίου της καινοτομίας όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω. Περιλαμβάνεται τόσο η βασική έρευνα όσο και η εφαρμοσμένη έρευνα για την εισαγωγή του νέου προϊόντος στην αγορά. Παρατηρείστε επίσης ότι οι δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία μπορούν να αποτελέσουν και μια «οδό διαφυγής» μετά την ολοκλήρωση του τρίτου σταδίου της διαδικασίας της καινοτομίας. Όταν δηλαδή τα κέρδη από το προϊόν πλέον είναι μηδενικά ή τουλάχιστον παρουσιάζουν τάσεις μείωσης οι πρωτοπόρες επιχειρήσεις – αυτές που είναι διατεθειμένες να δαπανήσουν σε έρευνα και τεχνολογία – θα οδηγήσουν την αγορά δημιουργώντας νέα προϊόντα και εξασφαλίζοντας κέρδη μέχρι η καινοτομία να διαχυθεί στην αγορά. Με δεδομένο ότι επιχειρήσεις που ανήκουν σε διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας θα πραγματοποιήσουν δαπάνες σε έρευνα και τεχνολογία, τότε το σύνολο της οικονομίας μιας χώρας μπορεί να ωφεληθεί και το όφελος αυτό μπορεί άμεσα να μετατραπεί σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

3.2.3 Η σχέση καινοτομίας ανταγωνιστικότητας

Η σχέση καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι προφανής. Χώρες που διαθέτουν κλάδους που καινοτομούν συνήθως αυξάνουν σημαντικά τις εξαγωγές και εξασφαλίζουν υψηλές τιμές για τα προϊόντα τους. Αυτό συμβαίνει διότι τα καινοτόμα προϊόντα καλύπτουν είτε νέες ανάγκες είτε ανάγκες που ήδη υπήρχαν αλλά με καλύτερο – αποδοτικότερο τρόπο.

Με άλλα λόγια τα καινοτόμα προϊόντα εξασφαλίζουν – για κάποιο διάστημα τουλάχιστον – μια μονοπωλιακή θέση της επιχείρησης ή του κλάδου παραγωγής. Βέβαια – και σύμφωνα με όσα έχουν ήδη αναφερθεί – το κόστος της καινοτομίας είναι σημαντικό αφού προϋποθέτει μεγάλες επενδύσεις σε έρευνα και τεχνολογία που δεν είναι σίγουρο ότι θα αποδώσουν ενώ ταυτόχρονα η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών σε μια παραγωγική διαδικασία δεν είναι μια αυτόματη υπόθεση.

Στα πλαίσια της Ε.Ε. τώρα, η σημασία της καινοτομίας και η σχέση της με την ανταγωνιστικότητα έχει αναγνωριστεί ήδη από το 2000. Μάλιστα, ήδη από τη Συνάντηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Λισσαβόνα το Μάρτιο του 2000 αναγνωρίστηκε η ανάγκη, η Ε.Ε. να μετατραπεί σε μια ανταγωνιστική οικονομία που βασίζεται στη γνώση μέχρι το τέλος του 2010.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε το 2000 το νέο στρατηγικό στόχο για τη Ε.Ε. (στόχος της Λισσαβόνας). Σύμφωνα με αυτόν η Ε.Ε. πρέπει να γίνει η πιο ανταγωνιστική και πιο δυναμική οικονομία στον κόσμο μέχρι το 2010, μια οικονομία βασισμένη στην καινοτομία και στη γνώση, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με περισσότερη κοινωνική συνοχή. Αυτός ο ευρύς στόχος περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την αύξηση στο ποσοστό απασχόλησης από έναν μέσο όρο 61% στο 70% μέχρι το 2010, ή 20 εκατομμύρια πρόσθετες θέσεις εργασίας, και ένα μέσο ετήσιο πραγματικό ποσοστό

μεγέθυνσης της τάξης του 3%, αρκετά υψηλότερο από το μέσο όρο του 2.1% κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δέκα ετών.

Βέβαια ο συγκεκριμένος στόχος δεν φαίνεται να επιτυγχάνεται – τουλάχιστον όχι με τους ρυθμούς που αρχικά είχαν τεθεί. Σε αυτό συμβάλλουν παράγοντες όπως οι παρακάτω:

- Η μεγάλη απόσταση που χωρίζει τις περισσότερες χώρες της Ε.Ε. στην εφαρμογή της καινοτομίας από της ΗΠΑ και την Ιαπωνία.
- Η προσχώρηση νέων χωρών στην Ε.Ε. επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την παραπάνω διαφορά αφού οι νέες χώρες υπολείπονταν των παλιών μελών της Ε.Ε. στην εφαρμογή της καινοτομίας.
- Έλλειμμα ικανοτήτων και δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού.

Στις περισσότερες χώρες μέλη της Ε.Ε. το εργατικό δυναμικό – σύμφωνα με τα δημογραφικά στοιχεία – έχει ολοένα και αυξανόμενη ηλικία. Με δεδομένο ότι οι νέες τεχνολογίες και η διάχυση τους στο εργατικό δυναμικό συνήθως γίνεται ευκολότερα στις νέες ηλικίες τότε είναι προφανές πως η Ε.Ε. αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα σε σχέση με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της.

Όλα τα παραπάνω πρέπει να αναλυθούν υπό το πρίσμα του ορισμού της καινοτομίας που δόθηκε παραπάνω. Η χώρα που πρώτη καινοτομεί έχει τα μεγαλύτερα οφέλη για την ανταγωνιστικότητα της. Στη συνέχεια οι χώρες που ακολουθούν στην εφαρμογή της καινοτομίας θα καρπωθούν λιγότερα κέρδη και συνεπώς λιγότερα οφέλη για την ανταγωνιστικότητά τους.

Άλλος ένας βασικός παράγοντας στην όλη διαδικασία της καινοτομίας και της επίδρασής της στην ανταγωνιστικότητα είναι η τεχνολογική εξέλιξη και κυρίως η ενσωμάτωσή της στην

παραγωγική διαδικασία. Όσο πιο ανεπτυγμένη είναι η οικονομία και όσο πιο τεχνολογικά εξελιγμένη τόσο πιο γρήγορη είναι η ενσωμάτωση της νέας τεχνολογίας στην οικονομία. Εδώ τόσο από τη μελέτη της Λισσαβόνας (2000) όσο και από άλλες πηγές αναγνωρίζεται ο σημαντικός ρόλος των πανεπιστημίων και των ερευνητικών ιδρυμάτων και η διασύνδεσή τους με την αγορά.

Με βάση όλα τα παραπάνω λοιπόν, η Ε.Ε. αποφάσισε να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για να ενισχύσει τους στόχους της Λισσαβόνας (2000) και να συμβάλλει στην ταχύτερη επίτευξη τους. Σύμφωνα λοιπόν με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003)⁹ οι βασικές δράσεις από πλευράς των κρατών μελών για την ενίσχυση της καινοτομίας είναι:

- Η καλύτερη οργάνωση των εθνικών στρατηγικών κάθε κράτους μέλους για την καινοτομία, ο ορισμός της δικής τους δέσμης στόχων σχετικά με την καινοτομία και των αντίστοιχων δεικτών καινοτομίας που θα πρέπει να είναι συμβατοί με τους αντίστοιχους της Ε.Ε..
- Η καλύτερη συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την παροχή πληροφόρησης σχετικά με την καινοτομία και τις αντίστοιχες μεμονωμένες στρατηγικές τους. Επίσης, προς αυτό το σκοπό θα πρέπει να συνεργαστούν και οι στατιστικές υπηρεσίες των κρατών μελών.
- Η καλύτερη και εφαρμοσμένη συνεργασία για τη βελτίωση της γνώσης για την καινοτομία και σύμφωνα με τον *Χάρτη των Τάσεων για την Καινοτομία στην Ευρώπη*.

⁹ Commission of the European Communities, (2003), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Innovation policy: *Updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy*, COM(2003) 112, final, Brussels

Αντίστοιχα, οι βασικές δράσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την βελτίωση της καινοτομίας είναι¹⁰:

- Η αύξηση της συνοχής των πολιτικών για την καινοτομία
- Η δόμηση ενός βελτιωμένου πλαισίου για την αμοιβαία διαδικασία γνώσης της πολιτικής καινοτομιών.
- Η συνεργασία με τα κράτη μέλη για την ανάλυση της διαδικασίας της καινοτομίας, των πολιτικών για την ενίσχυση και προώθηση της καθώς και της απόδοσής τους.
- Η διετής παρουσίαση των εξελίξεων στο πλαίσιο της Ε.Ε. σχετικά με την καινοτομία.

3.2.4 Η μέτρηση της καινοτομίας

Γενικά, η καινοτομία είναι ένας παράγοντας που μπορεί να μετρηθεί σχετικά δύσκολα. Στην βιβλιογραφία (Rogers (1998)) διακρίνονται δύο είδη μετρήσεων της καινοτομίας. Η πρώτη από αυτές βασίζεται στη μέτρηση των εισροών στην καινοτομία. Αναλυτικά η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει:

- Μέτρηση των δαπανών για έρευνα και τεχνολογία από τα λογιστικά κτλ. στοιχεία των επιχειρήσεων.
- Μέτρηση των καινούργιων ονομασιών προϊόντων, trade – marks, διπλωμάτων ευρεσιτεχνιών κτλ.
- Απόκτηση τεχνολογιών από άλλες πηγές μέσω αγοράς δικαιωμάτων χρήσης κτλ.

¹⁰ Βλ. Υποσημείωση 9.

- Μέτρηση των επενδύσεων για νέα προϊόντα και τεχνολογίες σε επίπεδο λογιστικής απεικόνισης των επιχειρήσεων.
- Μέτρηση των άυλων στοιχείων του ισολογισμού των επιχειρήσεων (ονόματα, εμπορικές επωνυμίες κτλ.)
- Δαπάνες για προώθηση νέων προϊόντων.
- Δαπάνες για εκπαίδευση προσωπικού σε νέες τεχνολογίες κτλ.
- Μέτρηση των αλλαγών σε επίπεδο διεύθυνσης – οργάνωσης – διάρθρωσης σε επίπεδο επιχείρησης και κλάδου.

Η δεύτερη κατηγορία μετρήσεων της καινοτομίας περιλαμβάνει εκείνες που βασίζονται στο προϊόν της καινοτομίας. Αναλυτικά η συγκεκριμένη καινοτομία περιλαμβάνει:

- Τα ερωτηματολόγια προς τις επιχειρήσεις – κλάδους σχετικά με την εισαγωγή ή όχι νέων προϊόντων.
- Τα ποσοστά αύξησης των πωλήσεων από την εισαγωγή των νέων προϊόντων, παραγωγικών διαδικασιών κτλ.
- Την οικονομετρική σχέση εισαγωγής καινοτομιών και αποδόσεων κάθε επιχείρησης ή κλάδου.

Και οι δύο παραπάνω μέθοδοι έχουν τα αρνητικά τους και τα θετικά τους. Ο Rogers (1998) παρουσιάζει αναλυτικά τόσο τις συγκεκριμένες μεθόδους, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα τους όσο και τις οικονομετρικές μελέτες που έχουν γίνει για τη σχέση ανταγωνιστικότητας και καινοτομίας.

3.2.5 Τεχνολογική πρόοδος και καινοτομία στη δεκαετία του 1990

Η ανάλυση των αναπτυξιακών κύκλων των χωρών του ΟΟΣΑ δείχνει ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των χωρών έχει σταματήσει να συγκλίνει. Στη δεκαετία του 1990 η ανάπτυξη ήταν μεγαλύτερη σε μερικές πλούσιες χώρες όπως η Αυστραλία, η Ολλανδία, η Νορβηγία και οι ΗΠΑ. Επιπλέον, χώρες όπως η Ν. Κορέα και η Ιρλανδία συνέχιζαν να προσεγγίζουν τις πιο πλούσιες χώρες ενώ η Ιαπωνία και η Ηπειρωτική Ευρώπη είχαν μικρότερους ρυθμούς ανάπτυξης από ότι τη δεκαετία του 1980¹¹.

Η αυξανόμενη απόκλιση των ρυθμών απασχολησιμότητας δίνει μια εξήγηση για τις εξελίξεις αυτές. Η μεγαλύτερη απασχολησιμότητα μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μεσοπρόθεσμα. Όπως δείχνει η εμπειρία της Αυστραλίας, των ΗΠΑ και της Ιρλανδίας. Χώρες με μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ αύξησαν ή διατήρησαν υψηλή απασχόληση κατά τη δεκαετία του 1990 ενώ η απασχόληση μειώθηκε σε εκείνες τις χώρες που ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε. Η παραγωγικότητα της εργασίας συνέχισε να συγκλίνει στη δεκαετία του 1990.

Σε μερικές περιπτώσεις, μεταξύ αυτών η Δανία, Φινλανδία, Ιρλανδία, Νορβηγία, ΗΠΑ, οι ρυθμοί αύξησης της παραγωγικότητας εργασίας συνδέονται με σημαντικές τεχνολογικές προόδους, καθώς και με αλλαγές στους τρόπους διοίκησης και οργανωτικών μεταβολών-γενικότερα βελτιωμένους τρόπους παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών.

Η σχέση μεταξύ τεχνολογικής προόδου και ανάπτυξης φαίνεται να έχει αλλάξει τη δεκαετία του 1990. Οι τρόποι με τους οποίους οι οργανισμοί αλληλεπιδρούν σε μια οικονομία έχουν

¹¹ OECD (2000), A new economy? The changing role of innovation and information technology in growth, Paris, OECD.

επηρεαστεί από την ανάπτυξη του ιντερνετ, τη συνεργασία και τη ροή των πληροφοριών. Άλλες χώρες φαίνεται να έχουν εκμεταλλευτεί αυτά τα πλεονεκτήματα καλύτερα από άλλες, μεταξύ αυτών και οι ΗΠΑ, με αποτέλεσμα την αύξηση στην συνολική παραγωγικότητα, κεφαλαίου και εργασίας. Σ' αυτό το μεταβαλλόμενο περιβάλλον, η καινοτομία έχει γίνει περισσότερο καθοδηγούμενη από τις δυνάμεις της αγοράς, πιο γρήγορη και έντονη, πιο στενά συνδεδεμένη με την επιστημονική πρόοδο, όπως δείχνουν οι μετρήσεις για τις δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία.

Σε πολλές περιπτώσεις, η τεχνολογία της πληροφορικής έχει διευκολύνει αυτές τις αλλαγές με τη σημαντική μείωση στα κόστη του outsourcing και της συνεργασίας με μονάδες εκτός της κάθε επιχείρησης. Έχει βοηθήσει στην κατάργηση μονοπωλίων στις υπηρεσίες όπως οι τηλεπικοινωνίες και έχει, μεταξύ άλλων βοηθήσει στην ταχύτερη διάχυση της γνώσης και της καινοτομίας στην οικονομία, συνδέοντας στενότερα τις επιχειρήσεις και την επιστημονική έρευνα.

Επειδή τα κόστη και οι κίνδυνοι της καινοτομίας έχουν αυξηθεί, οι εταιρείες έχουν γίνει πιο εξειδικευμένες και πιο εξωστρεφείς. Επιπλέον, η μεγάλη τεχνολογική πρόοδος των τελευταίων ετών και οι σύνθετες επιστημονικές γνώσεις που απαιτούνται για την εφαρμογή καινοτόμων προϊόντων, έχει υποχρεώσει τις εταιρείες σε συνεργασίες προκειμένου να μειώσουν τα κόστη και τους κινδύνους που δημιουργούνται κατά τη διαδικασία της καινοτομίας. Η δημιουργία νέων προϊόντων από επιχειρήσεις μιας χώρας που στηρίζονται σε ανακαλύψεις και εφευρέσεις που προέρχονται από άλλες χώρες έχει αυξηθεί σημαντικά στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Αυτή η «διεθνοποίηση» της ευρεσιτεχνίας δεν ήταν το ίδιο γρήγορη σε όλες τις χώρες, π.χ. στις ΗΠΑ ήταν πολύ πιο γρήγορη και εκτεταμένη από ότι στην Ευρώπη και την Ιαπωνία. Επειδή το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι βασικός παράγοντας στην καινοτομία, το άνοιγμα σε ιδέες από το εξωτερικό και οι προσπάθειες να προσελκυστούν ή να χρησιμοποιηθούν εξειδικευμένοι εργαζόμενοι από το εξωτερικό έχουν αυξηθεί.

3.3 Η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού

Η εξάρτηση της ανταγωνιστικότητας μίας χώρας από τον τύπο και την ποιότητα της εκπαίδευσης και κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού είναι προφανής και πολλαπλώς τεκμηριωμένη.

Πρέπει να τονιστεί ότι η υψηλή ποιότητα στην εκπαίδευση και κατάρτιση αποτελεί μόνο μία από τις αναγκαίες συνθήκες για την επίτευξη υψηλής ανταγωνιστικότητας, οπωσδήποτε μία από τις πλέον σημαντικές. Η ανταγωνιστικότητα όμως εξαρτάται και από πολλούς άλλους παράγοντες, όπως το σταθερό πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον που να εμπνέει εμπιστοσύνη σε εγχώριους και ξένους επενδυτές, απλό και ορθολογικό θεσμικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις, πρόσφορη αναδιάρθρωση των Δημόσιων Υπηρεσιών, καλλιέργεια μίας αναπτυξιακής νοοτροπίας στις επιχειρήσεις και ιδιαίτερα στις μικρομεσαίες (ΜΜΕ) κλπ.

Η υψηλή ποιότητα στην εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού μιας χώρας συνδέεται άμεσα τόσο με την έννοια της καινοτομίας όσο και με την έννοια της ποιότητας. Αυτό συμβαίνει διότι η υψηλή εκπαίδευση μπορεί να δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες για νέες ευκαιρίες καινοτομίας όσο και για την υιοθέτηση νέων καινοτομιών και τεχνολογιών από την κοινωνία.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, τα στοιχεία που υπάρχουν για τις επιδόσεις της χώρας σε αυτόν τον τομέα είναι μικτά, αλλά πάντως όχι πολύ ικανοποιητικά. Στους παρακάτω πίνακες 1 και 2 γίνεται σύγκριση των ποσοστών του πληθυσμού μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ των 25 χωρών, που έχουν ολοκληρώσει τον κατώτερο (υποχρεωτικό) κύκλο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσιο) καθώς και τον ανώτερο κύκλο (Λύκειο). Όπως φαίνεται από τον πίνακα 1, υπάρχει πτωτική τάση του ποσοστού του πληθυσμού που έχει ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση για το διάστημα 2000-2005, και μάλιστα η πτώση αυτή είναι

μεγαλύτερη για την Ελλάδα (από το 18,2% στο 13,3%), ενώ όσον αφορά στις γυναίκες, η χώρα μας υπολείπεται αρκετά της Ευρώπης των 25. Αντίθετα, όσον αφορά στις σπουδές στο Λύκειο, τα ποσοστά για την Ελλάδα είναι ανώτερα εκείνων της ΕΕ των 25, και μάλιστα η διαφορά διευρύνθηκε από το 2000 προς όφελος της Ελλάδας.

Πίνακας 1: Ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών που έχει ολοκληρώσει μόνο τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και που δεν βρίσκεται σε σπουδές ή σε κατάρτιση.

	2000	2005		
		Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
ΕΕ25	17,7	14,9	17,1	12,7
ΕΛΛΑΔΑ	18,2	13,3	17,5	9,2

Πηγή: Eurostat (Labour Force Survey)

Πίνακας 2: Ποσοστό των ατόμων ηλικίας 22 ετών που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τουλάχιστον τον δεύτερο (ανώτερο) κύκλο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

	2000	2005		
		Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
ΕΕ25	76,4	77,3	74,6	80,0
ΕΛΛΑΔΑ	79,3	84,0	79,4	88,7

Πηγή: Eurostat (Labour Force Survey)

Όσον αφορά στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, σε μία πρόσφατη μελέτη από την Κίνα (SJTU (2003)) μόνο 2 από τα ελληνικά πανεπιστήμια εμφανίζονται ανάμεσα στα 500 κορυφαία του κόσμου. Συγκεκριμένα, το Πανεπιστήμιο Αθηνών (στις θέσεις 251-300) και το Πανεπιστήμιο Κρήτης (στις θέσεις 451-500). Σε μία άλλη πρόσφατη μελέτη (King (2004)), η οποία εξετάζει την απήχηση που έχουν στον ερευνητικό χώρο οι διάφορες χώρες, η Ελλάδα καταλαμβάνει τη θέση 27 (πίσω από την Ιρλανδία και εμπρός από τη Σιγκαπούρη και την Πορτογαλία). Με βάση έναν εναλλακτικό δείκτη στην ίδια μελέτη, η Ελλάδα καταλαμβάνει τη θέση 24 (πίσω από την Νότιο Αφρική και εμπρός από τη Νότιο Κορέα). Πρέπει να παρατηρηθεί ότι εδώ λαμβάνονται υπόψη οι δημοσιεύσεις όχι μόνο των ΑΕΙ και ΤΕΙ, αλλά και των Ερευνητικών Κέντρων.

Εντούτοις, υπάρχει μία εξαιρετική σε ποιότητα και ευρύτητα κοινότητα Ελλήνων επιστημόνων στη διασπορά (κυρίως ΗΠΑ & ΕΕ). Αυτή προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες για συνεργασίες σε Έρευνα, Τεχνολογία και Ανάπτυξη. Όμως, μεταξύ των μειονεκτημάτων της Ελλάδας στον τομέα αυτό συγκαταλέγονται η ανεπαρκής χρηματοδότηση της παιδείας από την Πολιτεία, (η χώρα μας βρίσκεται στην τελευταία θέση της ΕΕ των 15 όσον αφορά τις δαπάνες για την παιδεία ως ποσοστό του ΑΕΠ), η ασθενής εγχώρια βιομηχανία σε συνδυασμό με την ανεπαρκή διασύνδεση των δύο χώρων.

3.4 Η επιχειρηματικότητα

3.4.1 Ο ορισμός της επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα αποτελεί κατά κύριο λόγο νοοτροπία. Πρόκειται για την δραστηριοποίηση και την ικανότητα που έχει ένα άτομο, μεμονωμένα ή στο πλαίσιο ενός οργανισμού, να αναγνωρίζει τις ευκαιρίες και να τις εκμεταλλεύεται προκειμένου να επιτύχει προστιθέμενη αξία ή να έχει οικονομικό όφελος. Η δημιουργικότητα ή η καινοτομία τον βοηθούν να εισέλθει σε μία υπάρχουσα αγορά ή να βελτιώσει την ανταγωνιστική θέση του σ' αυτήν, να αλλάξει ή ακόμη και να δημιουργήσει μια νέα αγορά. Για να αποβεί επιτυχής μία επιχειρηματική ιδέα απαιτείται ικανότητα συνδυασμού της δημιουργικότητας ή της καινοτομίας με τη χρηστή διαχείριση και ικανότητα προσαρμογής μιας επιχείρησης προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η ανάπτυξή της σε όλες τις φάσεις του κύκλου ζωής της. Πρόκειται για μια διαδικασία που ξεπερνά κατά πολύ την καθημερινή διαχείριση: άπτεται των στόχων και της στρατηγικής μίας επιχείρησης.

Η επιχειρηματικότητα αφορά τα άτομα, τις επιλογές τους και τις ενέργειες στις οποίες προβαίνουν κατά την εκκίνηση, εξαγορά ή λειτουργία μιας επιχείρησης ή τη συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης στρατηγικών αποφάσεων μιας επιχείρησης. Οι επιχειρηματίες αποτελούν μια ανομοιογενή ομάδα και προέρχονται από όλους τους χώρους. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά επιχειρηματικής συμπεριφοράς,

συμπεριλαμβανομένης της ετοιμότητας για ανάληψη κινδύνων και της επιθυμίας για ανεξαρτησία και αυτοπραγμάτωση.

«Η επιχειρηματικότητα είναι νοοτροπία και τρόπος δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας μέσω του συνδυασμού της ανάληψης κινδύνου, της δημιουργικότητας και/ή της καινοτομίας με τη χρηστή διαχείριση, στο πλαίσιο ενός νέου ή υφιστάμενου οργανισμού»¹²

Η επιχειρηματικότητα συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, οι νέες και μικρές επιχειρήσεις δημιουργούν όλο και περισσότερες θέσεις εργασίας έναντι των μεγάλων επιχειρήσεων. Οι χώρες που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αύξηση στα ποσοστά επιχειρηματικότητας τείνουν να παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη μείωση των ποσοστών ανεργίας. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οι ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις συνέβαλαν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Για παράδειγμα στις Κάτω Χώρες, στο διάστημα μεταξύ 1994 και 1998, το 8% των ταχέως αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων δημιούργησαν το 60% των νέων θέσεων εργασίας στο πλαίσιο υφιστάμενων επιχειρήσεων. Στις Ηνωμένες Πολιτείες 350.000 ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις δημιούργησαν τα δύο τρίτα όλων των νέων θέσεων εργασίας στο διάστημα 1993 και 1996. Από την έρευνα προκύπτει ότι η επιχειρηματικότητα συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη παρόλο που η αύξηση του ΑΕΠ επηρεάζεται και από πολλούς άλλους παράγοντες.

Η επιχειρηματικότητα μπορεί, επίσης, να συμβάλλει στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στις περιφέρειες εκείνες που παρουσιάζουν υστέρηση στην ανάπτυξη, στην ενθάρρυνση της οικονομικής δραστηριότητας και δημιουργίας θέσεων εργασίας ή στην ένταξη ανέργων ή μειονεκτούντων ατόμων στην ενεργό ζωή.

¹² Πράσινη Βίβλος για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, (2003), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες

Νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, που αφορούν την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης ή τον αναπροσανατολισμό μιας υπάρχουσας (π.χ. μετά τη μεταβίβαση μιας επιχείρησης σε ένα νέο ιδιοκτήτη), δίνουν ώθηση στην παραγωγικότητα. Αυξάνουν την ανταγωνιστική πίεση, αναγκάζοντας άλλες επιχειρήσεις να αντιδράσουν βελτιώνοντας τις επιδόσεις τους ή καινοτομώντας. Οι υψηλότερες επιδόσεις ή καινοτομία των επιχειρήσεων σε επίπεδο οργάνωσης, μεθόδων, προϊόντων, υπηρεσιών ή αγορών, βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας συνολικά. Η διαδικασία αυτή προσφέρει στους καταναλωτές πλεονεκτήματα χάρη στην αύξηση των επιλογών και στη μείωση των τιμών. Οι επιχειρηματίες αποτελούν την κινητήρια δύναμη της οικονομίας της αγοράς και τα επιτεύγματά τους προσφέρουν στην κοινωνία πλούτο, θέσεις εργασίας και στους καταναλωτές ποικιλία επιλογών.

3.4.2 Μέτρηση της επιχειρηματικότητας

- Οι προτιμήσεις των Ευρωπαίων όσον αφορά την αυτοαπασχόληση

Οι Ευρωπαίοι προτιμούν το καθεστώς του μισθωτού από εκείνου του αυτοαπασχολούμενου σύμφωνα με την έρευνα του Ευρωβαρομέτρου¹³. Στη νότια Ευρώπη, στην Ιρλανδία και στο

¹³ Το Ευρωβαρόμετρο είναι μια περιοδική έρευνα γνώμης της Ευρωπαϊκής Γνώμης για θέματα που σχετίζονται με την πορεία της Ένωσης και τις προσδοκίες τόσο των πολιτών των κρατών μελών αλλά και των πολιτών χωρών εκτός της Ένωσης (κυρίως των ΗΠΑ, της Ιαπωνίας κτλ). Βασικά θέματα των ερευνών του Ευρωβαρομέτρου είναι: Η Διεύρυνση της Ε.Ε., Η κοινωνική συνοχή, η υγεία, ο πολιτισμός, η τεχνολογία, η πληροφορική, το ευρώ, η εξωτερική πολιτική και η πολιτική άμυνας κτλ. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Ευρωβαρόμετρο υπάρχουν στο δικτυακό χώρο http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm. Τα στατιστικά στοιχεία σχετικά με την επιχειρηματικότητα προέρχονται από την έρευνα του ευρωβαρομέτρου με τίτλο Entrepreneurship, Flash Eurobarometer 107, (2001), Opinion Polls, Press Reviews, Europe Direct. Υπάρχουν και άλλες δύο δημοσιεύσεις του Ευρωβαρομέτρου σχετικά με την επιχειρηματικότητα (Entrepreneurship, Flash Eurobarometer 134 – Results and Comments, (2002), Opinion Polls, Press Reviews, Europe Direct και Entrepreneurship, Flash Eurobarometer 146, (2003), Opinion Polls, Press Reviews, Europe Direct) αλλά τα αποτελέσματά τους δεν διαφέρουν σημαντικά από τα αντίστοιχα της πρώτης μελέτης.

Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχει μια σχετικά μεγαλύτερη προτίμηση για την αυτοαπασχόληση. Το 67% των πολιτών των ΗΠΑ θα προτιμούσαν να αυτοαπασχολούνται έναντι 45% στην ΕΕ¹⁴.

➤ *Συμμετοχή των πολιτών στην επιχειρηματικότητα*

Το ποσοστό των επιχειρηματιών, στους οποίους περιλαμβάνονται αυτοαπασχολούμενοι και ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό στην Ευρώπη, και κυμαίνεται από 6% στη Δανία και στο Λουξεμβούργο, σε 13% στην Ισπανία, 15% στην Πορτογαλία και πάνω από 18% στη Ελλάδα και στην Ιταλία. Το αντίστοιχο ποσοστό στις ΗΠΑ μόλις υπερβαίνει το 10%. Όσον αφορά τη συμμετοχή σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, η έρευνα του Ευρωβαρομέτρου αναφέρει ότι το 4,5% των πολιτών της ΕΕ βρίσκονται στο στάδιο εκκίνησης της επιχείρησης ή έχουν ήδη ιδρύσει μια επιχείρηση ή έχουν εξαγοράσει μια επιχείρηση την τελευταία τριετία, σε ποσοστό που κυμαίνεται από πάνω από 6% στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία και σε λιγότερο από 2% στη Γαλλία. Στις ΗΠΑ το αντίστοιχο ποσοστό, που φτάνει το 13%, είναι αισθητά υψηλότερο. Διπλάσιος αριθμός Ευρωπαίων έναντι των Αμερικανών εγκατέλειψαν τις προσπάθειές τους να ξεκινήσουν μια επιχείρηση.

3.4.3 Επιχειρηματικός δυναμισμός

Παρά τα στοιχεία που δείχνουν παραπλήσιο βαθμό «επιχειρηματικής κίνησης» (ποσοστά έναρξης και παύσης λειτουργίας των επιχειρήσεων) σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη και στις ΗΠΑ, ο επιχειρηματικός δυναμισμός στην Ευρώπη είναι μικρότερος. Οι επιχειρήσεις των

¹⁴ Το μεγαλύτερο μέρος των στατιστικών στοιχείων των παραγράφων 3.4.2-3.4.5 βασίζονται στην Πράσινη Βίβλο για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, (2003), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες και στο Ευρωβαρόμετρο όπως αυτό περιγράφηκε στην προηγούμενη υποσημείωση.

ΗΠΑ κατά μέσο όρο είναι μικρότερες στη φάση δημιουργίας τους από τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, αλλά το ποσοστό αύξησης των θέσεων εργασίας μεταξύ νέων επιχειρήσεων στις ΗΠΑ είναι κατά πολύ μεγαλύτερο κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας που ακολουθούν τη φάση εκκίνησης. Οι επιχειρηματίες στις ΗΠΑ φαίνεται ότι δοκιμάζουν την αγορά πρώτα ξεκινώντας τη δραστηριότητά τους σε μικρή κλίμακα και, εφόσον αποβεί επιτυχής, αναπτύσσονται με ταχύτητα, ενώ στην Ευρώπη πολλές επιχειρηματικές ιδέες ούτε καν προλαβαίνουν να υλοποιηθούν αφού η βιωσιμότητά τους αμφισβητείται πριν ακόμη δοκιμαστούν στην αγορά. Πράγματι, το Ευρωβαρόμετρο έδειξε ότι το 46% των Ευρωπαίων συμφωνούν ότι «δεν θα πρέπει κανείς να ξεκινά μια επιχείρηση εάν υπάρχει κίνδυνος αποτυχίας» έναντι μόνο 25% στις ΗΠΑ. Ένα παράδειγμα για να κατανοηθεί καλύτερα το φαινόμενο της ανάπτυξης του επιχειρηματικού δυναμισμού στις ΗΠΑ: χρειάστηκαν 20 χρόνια για να αντικατασταθεί το ένα τρίτο των 500 εταιρειών που περιλαμβάνονταν στην κατάταξη Fortune το 1960, έναντι 4 ετών για εκείνες που συμπεριλαμβάνονταν στην κατάταξη το 1998. Επιπλέον, 8 από τις σημερινές 25 μεγαλύτερες επιχειρήσεις της Αμερικής, δεν υπήρχαν ή ήταν πολύ μικρές το 1960. Στην Ευρώπη, όλες οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις το 1998 ήταν ήδη μεγάλες το 1960¹⁵.

3.4.4 Δημιουργία θέσεων εργασίας

Παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για τη μείωση του ποσοστού ανεργίας που ανέρχεται σε 11% στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά ανεργίας ποικίλλουν μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών, ο μέσος όρος του ποσοστού ανεργίας που είναι σήμερα¹⁶ 7,59%, εξακολουθεί να αποτελεί μείζον θέμα. Το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, όλα τα κράτη μέλη κατέγραψαν θετικά ετήσια ποσοστά δημιουργίας επιχειρήσεων, αλλά υπάρχει περιθώριο για ακόμη μεγαλύτερη βελτίωση. Η Ευρώπη δεν έχει

¹⁵ Τα συγκεκριμένα στοιχεία προέρχονται από Entrepreneurship in the Netherlands: Innovative entrepreneurship. New policy challenges Υπουργείο Οικονομικών και ΕΙΜ, Κάτω Χώρες, 2002 και 'White Paper, Embracing innovation: entrepreneurship and American economic growth', National Commission on Entrepreneurship (NCOE), 2001

¹⁶ Το ποσοστό ανεργίας προέρχεται από τα στατιστικά στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (http://sdw.ecb.int/quickview.do?SERIES_KEY=132.STS.M.I2.S.UNEH.RTT000.4.000#qvttable)

αναπτύξει ακόμη πολλά από τα ταχέως αναπτυσσόμενα επιχειρηματικά σχέδια που αποτελούν σημαντική πηγή θέσεων εργασίας. Κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών της δεκαετίας του 1990, το 19% των επιχειρήσεων μεσαίου μεγέθους στις ΗΠΑ είχαν ταξινομηθεί ως ταχέως αναπτυσσόμενες, έναντι του μέσου όρου 4% που είχε καταγραφεί σε 6 χώρες της ΕΕ.

Η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην επιχειρηματικότητα και η συμμετοχή τους σ' αυτή παρουσιάζει μεγάλες αποκλίσεις στα κράτη μέλη της ΕΕ, οι οποίες γίνονται ακόμα μεγαλύτερες ανάμεσα στις διάφορες περιφέρειες. Κατά μέσο όρο, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν παρουσιάζει έλλειψη ιδιοκτητών επιχειρήσεων. Ωστόσο, υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης της τάσης των Ευρωπαίων να αναπτύσσουν νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε σύγκριση με τις ΗΠΑ, υπάρχει λιγότερος επιχειρηματικός δυναμισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι Ευρωπαίοι συμμετέχουν λιγότερο από τους Αμερικανούς σε νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις δεν έχουν εξίσου γρήγορους ρυθμούς ανάπτυξης σε σχέση με τις επιχειρήσεις των ΗΠΑ.

Το υψηλό ποσοστό ανεργίας που εξακολουθεί να υπάρχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση και που αποτελεί οξύτερο πρόβλημα για ορισμένα κράτη μέλη, καθιστά απαραίτητη την καταβολή προσπαθειών για την καλύτερη αξιοποίηση των ευκαιριών δημιουργίας θέσεων εργασίας που προσφέρει η επιχειρηματική δραστηριότητα. Εκτός από την ενθάρρυνση ανάληψης νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες ανάπτυξης των υφιστάμενων επιχειρήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελούν τον πυρήνα της οικονομίας της Ένωσης και διασφαλίζουν την ύπαρξη συνέχειας, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την παροχή αξιολογής εμπειρίας. Το 30% από τα 20 εκατ. περίπου ΜΜΕ της Ευρώπης δηλώνουν ότι έχουν ως βασικό στόχο την ανάπτυξη.

Η πολιτική μπορεί να συμβάλει στην αύξηση των επιπέδων επιχειρηματικότητας. Από την έκθεση Global Entrepreneurship Monitor (GEM)¹⁷ προκύπτει ότι, παρά τη σημαντική επίδραση των μακροοικονομικών συνθηκών στα επίπεδα επιχειρηματικότητας, η κατάταξη ως προς τη σημασία τους στις εξεταζόμενες χώρες παρέμεινε σταθερή, γεγονός που τείνει να αποδείξει ότι οι σταθερές εθνικές ιδιαιτερότητες έχουν, επίσης, αντίκτυπο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη εκπονήσει μια στρατηγική για τη χάραξη μακροοικονομικών πολιτικών που θα προσανατολίζονται στην ανάπτυξη και στη σταθερότητα, που αποτελούν προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για την επιχειρηματική πρωτοβουλία.

Το Συμβούλιο εκδίδει σε ετήσια βάση τους «Γενικούς προσανατολισμούς των οικονομικών πολιτικών» στους οποίους εξετάζονται οι εθνικές πολιτικές των κρατών μελών. Στους προσανατολισμούς του 2002 συνιστάται η ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας μέσω, για παράδειγμα, του φορολογικού και κανονιστικού περιβάλλοντος για τις νέες και υπάρχουσες επιχειρήσεις, των μεταρρυθμίσεων της νομοθεσίας περί αφερεγγυότητας και της προώθησης αποτελεσματικών χρηματοοικονομικών αγορών.

Παρά την πρόσφατη πρόοδο, οι Ευρωπαίοι εξακολουθούν να θεωρούν τους διοικητικούς φραγμούς ως τη βασική τροχοπέδη στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στη φάση εκκίνησης αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά τη συγκέντρωση των απαραίτητων αρχικών κεφαλαίων. Ο επιμερισμός του κινδύνου μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της διάθεσης χρηματοδότησης.

¹⁷ Τα στοιχεία προέρχονται από την έρευνα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), (2002), Summary Report', Reynolds, Bygrave, Autio and Hay.

Όταν ζητήθηκε από τους Ευρωπαίους, στο πλαίσιο της έρευνας του Ευρωβαρομέτρου, να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με τα εμπόδια που τίθενται στην έναρξη μιας επιχείρησης, το 69% συμφώνησε ως προς τον σύνθετο χαρακτήρα των υφιστάμενων διοικητικών διαδικασιών και το 76% επισήμανε την έλλειψη διαθέσιμης χρηματοδότησης.

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί έναν πολύ σημαντικό φραγμό για τους νέους επιχειρηματίες: αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες στο να εξασφαλίζουν τραπεζικά δάνεια ή να βρίσκουν επιχειρηματικά κεφάλαια. Οι τράπεζες ζητούν ιστορικό θετικών λογιστικών αποτελεσμάτων και εγγυήσεις – που οι νέες επιχειρήσεις και ιδίως εκείνες που αναπτύσσουν δραστηριότητες που βασίζονται στη γνώση, κατά κανόνα δεν διαθέτουν. Οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στη φάση εκκίνησης αντιμετωπίζουν επίσης σοβαρές δυσκολίες όσον αφορά την κάλυψη των κεφαλαιουχικών αναγκών τους.

Εκτός από την τραπεζική δανειοδότηση, οι επιχειρήσεις που βρίσκονται σε φάση εκκίνησης θα πρέπει να έχουν καλύτερη πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Εκτός από τα επιχειρηματικά κεφάλαια, θα πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω η δυνατότητα άτυπων επενδύσεων π.χ. από μέλη της οικογένειας, φίλους ή τους επιχειρηματικούς αγγέλους (business angels). Από την έρευνα GEM¹⁸ προκύπτει ότι οι άτυπες επενδύσεις σε επιχειρήσεις σε φάση εκκίνησης ήταν πενταπλάσιες των εγχώριων επιχειρηματικών κεφαλαίων και ενώ η στήριξη με επιχειρηματικά κεφάλαια μειώθηκε σημαντικά στο διάστημα 2000 και 2001, οι άτυπες επενδύσεις ήταν περισσότερο σταθερές. Για να αυξηθεί το ενδιαφέρον των επενδυτών του ιδιωτικού τομέα σε επιχειρήσεις υψηλού κινδύνου πρέπει να δοθούν κίνητρα όπως είναι για παράδειγμα οι φορολογικές ελαφρύνσεις.

Ο επιμερισμός του κινδύνου μεταξύ τραπεζών και επενδυτών του ιδιωτικού τομέα και δημόσιων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που ειδικεύονται σε ΜΜΕ, ή μέσω εταιρειών αλληλέγγυας ασφάλισης, αποτελεί αποτελεσματικό μέσο που διευκολύνει την εξεύρεση

¹⁸ Βλ. υποσημείωση 17.

δημοσίων πιστώσεων και έχει αποδειχθεί επιτυχής στην αύξηση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων κατά τη φάση εκκίνησης.

3.4.5 Η επιχειρηματικότητα και η ανταμοιβή της

Στην Ευρώπη, οι κίνδυνοι που συνδέονται με την επιχειρηματικότητα δεν αντισταθμίζονται επαρκώς με την προοπτική ανταμοιβής¹⁹. Πρέπει να επανεξεταστεί η ύπαρξη ισορροπίας μεταξύ των κινδύνων και της ανταμοιβής όσον αφορά την επιχειρηματικότητα.

Η Ευρώπη πρέπει να ενθαρρύνει ακόμη περισσότερο την επιχειρηματικότητα. Χρειάζεται περισσότερες νέες και ανθηρές επιχειρήσεις που να είναι έτοιμες να αξιοποιήσουν το άνοιγμα των αγορών και να ξεκινήσουν δημιουργικές ή καινοτόμες προσπάθειες εμπορικής εκμετάλλευσης σε μεγαλύτερη κλίμακα.

Στα μέσα του προηγούμενου αιώνα, οι οικονομολόγοι προέβλεπαν την επικράτηση των μεγάλων επιχειρήσεων. Το μέγεθος αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη οικονομιών κλίμακας, την αξιοποίηση των ξένων αγορών, την προσαρμογή σε κανονιστικές ρυθμίσεις και την αξιοποίηση των νέων τεχνολογικών ευκαιριών. Πράγματι, στη δεκαετία του 1960 και 1970, οι μεγάλες επιχειρήσεις κυριαρχούσαν στην οικονομία. Από τότε και μετά, η τάση άρχισε να αντιστρέφεται. Οι μεγάλες επιχειρήσεις πραγματοποίησαν εξορθολογισμό με την αναδιάρθρωση τους, την ανάθεση εργασιών σε τρίτους ή τον περιορισμό του μεγέθους τους με αποτέλεσμα στο διάστημα μεταξύ 1972 και 1998 να αυξηθεί ο αριθμός των ιδιωτικών επιχειρήσεων στις χώρες ΟΟΣΑ από 29 σε 45 εκατομμύρια²⁰.

¹⁹ Πράσινη Βίβλο για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, (2003), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες.

²⁰ Audretsch, D., Thurik, R., Verheul, I. and Wennekers, S. (2002). *Entrepreneurship: Determinants and Policy in a European-U.S. Comparison*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers

Οι διαρθρωτικές αλλαγές της οικονομίας μετακύλυσαν το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ευρώπης προς δραστηριότητες που βασίζονται στη γνώση. Η παγκοσμιοποίηση αύξησε την ανταγωνιστική πίεση στις μεταποιητικές επιχειρήσεις που ήταν εγκατεστημένες σε τόπους υψηλού κόστους, με αποτέλεσμα όχι μόνο να υπάρξει μετατόπιση της παραγωγικής ικανότητας προς χώρες χαμηλού κόστους, αλλά και να αυξηθεί η παραγωγικότητα μέσω της χρησιμοποίησης τεχνολογικών καινοτομιών. Εν τω μεταξύ οι τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) δημιούργησαν νέες αγορές, - προσωπικοί υπολογιστές, λογισμικό και υπηρεσίες που βασίζονται στις ΤΠΕ - με αποτέλεσμα να σημειωθεί επανάσταση στις παραγωγικές μεθόδους σε πολλές βιομηχανίες και να αναπτυχθεί ο τομέας των υπηρεσιών.

Η εσωτερική αγορά, που δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αναπτύχθηκε χάρη στην άρση των φραγμών, στην αμοιβαία αναγνώριση και στην εναρμόνιση. Κατά τον τρόπο αυτό διευκολύνονται οι συναλλαγές σε μια αγορά 380 εκατομμυρίων ατόμων που με τη διεύρυνση θα φτάσει τα 450 εκατομμύρια.

Οι αλλαγές αυτές δημιούργησαν ευκαιρίες για νέες επιχειρηματικές καινοτομίες ιδιαίτερα στον τομέα των υπηρεσιών. Ο όλο και πιο πολύπλοκος χαρακτήρας των παραγωγικών μεθόδων απαιτεί ποικιλία εξειδικευμένων υπηρεσιών. Επίσης η μείωση του κόστους διαβίβασης των γνώσεων στο χώρο καθιστά λιγότερο δαπανηρές τις υπηρεσίες των εξωτερικών παροχών υπηρεσιών. Το μεγαλύτερο άνοιγμα των αγορών επιτρέπει στις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε εξειδικευμένες αγορές να κινηθούν σε περισσότερο ευρωπαϊκή ή διεθνή κλίμακα.

Η ικανότητα προσαρμογής στις οικονομικές αλλαγές έχει καίρια σημασία για την ανταγωνιστικότητα. Το 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας καθόρισε τους στόχους του σε επίπεδο απασχόλησης, οικονομικής μεταρρύθμισης και κοινωνικής συνοχής.

Για το 2010, η Ένωση φιλοδοξεί «να γίνει η πλέον ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στον κόσμο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». Το 2001, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε μία στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης και πρόσθεσε μία περιβαλλοντική διάσταση στη στρατηγική της Λισσαβόνας. Το Συμβούλιο αναγνώρισε την ανάγκη ριζικής μεταρρύθμισης της οικονομίας, προκειμένου να δημιουργηθούν περίπου 15 εκατ. νέες θέσεις εργασίας έως το 2010.

Η ύπαρξη φιλικού περιβάλλοντος κατά την εκκίνηση και ανάπτυξη των επιχειρήσεων είναι πολύ σημαντική για την επίτευξη αυτών των στόχων. Το Συμβούλιο ενέκρινε τον Χάρτη για τις μικρές επιχειρήσεις, που περιέχει συστάσεις για τις μικρές επιχειρήσεις ώστε να αξιοποιούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο την οικονομία της γνώσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναπτύσσει πρωτοβουλίες στον εν λόγω τομέα, συμπεριλαμβανομένων των ετήσιων εκθέσεων για τα μέτρα που λαμβάνουν τα κράτη μέλη και η Επιτροπή για την επίτευξη των στόχων του Χάρτη για τις μικρές επιχειρήσεις καθώς και της Έκθεσης για τις ενέργειες του εκπροσώπου των ΜΜΕ και την επικείμενη ανακοίνωση για την πολιτική καινοτομίας. Ειδικότερα, η Επιτροπή εξέδωσε τον Δεκέμβριο του 2002²¹ μία ανακοίνωση για την βιομηχανική πολιτική στην διευρυμένη Ευρώπη ενώ θέτει στο ίδιο πλαίσιο και την διαβούλευση πάνω στην Πράσινη Βίβλο (2003)²² για την επιχειρηματικότητα. Στην εαρινή Σύνοδο της Βαρκελώνης το 2002, το Συμβούλιο έλαβε υπόψη του την πρόθεση της Επιτροπής να παρουσιάσει μία Πράσινη Βίβλο για την Επιχειρηματικότητα. Η σημασία που δίνεται στην επιχειρηματικότητα επαναβεβαιώνεται στην εαρινή έκθεση της Επιτροπής το 2003 προς το Εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το οποίο τονίζει ιδιαίτερα την ενίσχυση των επενδύσεων, της απασχόλησης και της ανάπτυξης μέσω της γνώσης, της καινοτομίας και της επιχειρηματικής δυναμικότητας.

²¹ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, “Παραγωγικότητα: το κλειδί για την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών και επιχειρήσεων”, Βρυξέλλες, 2002.

²² Πράσινη Βίβλο για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, (2003), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες

4. Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΔΕΙΚΤΗ Global Competitiveness Index

Η κατάταξη των χωρών με βάση τον δείκτη GCI του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ για τα έτη 2006 και 2005, καθώς και οι μεταβολές τους παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Global Competitiveness Index 2006 και συγκρίσεις με το 2005					
Χώρα	GCI 2006 Κατάταξη	GCI 2006 Βαθμός	GCI 2005 Κατάταξη	Μεταβολές 2005-2006	
Ελβετία	1	5,81	4	Άνοδος	3
Φινλανδία	2	5,76	2	Σταθερή	0
Σουηδία	3	5,74	7	Άνοδος	4
Δανία	4	5,70	3	Πτώση	-1
Σιγκαπούρη	5	5,63	5	Σταθερή	0
ΗΠΑ	6	5,61	1	Πτώση	-5
Ιαπωνία	7	5,60	10	Άνοδος	3
Γερμανία	8	5,58	6	Πτώση	-2
Ολλανδία	9	5,56	11	Άνοδος	2
Ηνωμένο Βασίλειο	10	5,54	9	Πτώση	-1
Χονγκ Κονγκ	11	5,46	14	Άνοδος	3
Νορβηγία	12	5,42	17	Άνοδος	5
Ταϊβάν	13	5,41	8	Πτώση	-5
Ισλανδία	14	5,40	16	Άνοδος	2
Ισραήλ	15	5,38	23	Άνοδος	8
Καναδάς	16	5,37	13	Πτώση	-3
Αυστρία	17	5,32	15	Πτώση	-2
Γαλλία	18	5,31	12	Πτώση	-6
Αυστραλία	19	5,29	18	Πτώση	-1
Βέλγιο	20	5,27	20	Σταθερή	0
Ιρλανδία	21	5,21	21	Σταθερή	0
Λουξεμβούργο	22	5,16	24	Άνοδος	2
Νέα Ζηλανδία	23	5,15	22	Πτώση	-1
Κορέα	24	5,13	19	Πτώση	-5
Εσθονία	25	5,12	26	Άνοδος	1
Μαλαισία	26	5,11	25	Πτώση	-1
Χιλή	27	4,85	27	Σταθερή	0

Ισπανία	28	4,77	28	Σταθερή	0
Τσεχία	29	4,74	29	Σταθερή	0
Τυνησία	30	4,71	37	Άνοδος	7
N. Μπαρμπάντος	31	4,70	—	n/a	
Ηνωμ.Αραβικά Εμιράτα	32	4,66	32	Σταθερή	0
Σλοβενία	33	4,64	30	Πτώση	-3
Πορτογαλία	34	4,60	31	Πτώση	-3
Ταϊλάνδη	35	4,58	33	Πτώση	-2
Λετονία	36	4,57	39	Άνοδος	3
Σλοβακία	37	4,55	36	Πτώση	-1
Κατάρ	38	4,55	46	Άνοδος	8
Μάλτα	39	4,54	44	Άνοδος	5
Λιθουανία	40	4,53	34	Πτώση	-6
Ουγγαρία	41	4,52	35	Πτώση	-6
Ιταλία	42	4,46	38	Πτώση	-4
Ινδία	43	4,44	45	Άνοδος	2
Κουβέιτ	44	4,41	49	Άνοδος	5
N. Αφρική	45	4,36	40	Πτώση	-5
Κύπρος	46	4,36	41	Πτώση	-5
Ελλάδα	47	4,33	47	Σταθερή	0
Πολωνία	48	4,30	43	Πτώση	-5
Μπαχρέιν	49	4,28	50	Άνοδος	1
Ινδονησία	50	4,26	69	Άνοδος	19
Κροατία	51	4,26	64	Άνοδος	13
Ιορδανία	52	4,25	42	Πτώση	-10
Κόστα Ρίκα	53	4,25	56	Άνοδος	3
Κίνα	54	4,24	48	Πτώση	-6
Μαυρίκιος	55	4,20	55	Σταθερή	0
Καζακστάν	56	4,19	51	Πτώση	-5
Παναμάς	57	4,18	65	Άνοδος	8
Μεξικό	58	4,18	59	Άνοδος	1
Τουρκία	59	4,14	71	Άνοδος	12
Τζαμάικα	60	4,10	63	Άνοδος	3
Ελ Σαλβαδόρ	61	4,09	60	Πτώση	-1
Ρωσία	62	4,08	53	Πτώση	-9
Αζερμπαϊτζάν	64	4,06	62	Πτώση	-2
Κολομβία	65	4,04	58	Πτώση	-7
Βραζιλία	66	4,03	57	Πτώση	-9
Τρίνινταντ	67	4,03	66	Πτώση	-1
Ρουμανία	68	4,02	67	Πτώση	-1
Αργεντινή	69	4,01	54	Πτώση	-15

Μαρόκο	70	4,01	76	Ανοδος	6
Φιλιππίνες	71	4,00	73	Ανοδος	2
Βουλγαρία	72	3,96	61	Πτώση	-11
Ουρουγουάη	73	3,96	70	Πτώση	-3
Περού	74	3,94	77	Ανοδος	3
Γουατεμάλα	75	3,91	95	Ανοδος	20
Αλγερία	76	3,90	82	Ανοδος	6
Βιετνάμ	77	3,89	74	Πτώση	-3
Ουκρανία	78	3,89	68	Πτώση	-10
Σρι Λάνκα	79	3,87	80	Ανοδος	1
FYROM	80	3,86	75	Πτώση	-5
Μποτσουάνα	81	3,79	72	Πτώση	-9
Αρμενία	82	3,75	81	Πτώση	-1
Δομινικανή Δημοκρ.	83	3,75	91	Ανοδος	8
Ναμίμπια	84	3,74	79	Πτώση	-5
Γεωργία	85	3,73	86	Ανοδος	1
Μολδαβία	86	3,71	89	Ανοδος	3
Σερβία και Μαυροβούνιο	87	3,69	85	Πτώση	-2
Βενεζουέλα	88	3,69	84	Πτώση	-4
Βοσνία Ερζεγοβίνη	89	3,67	88	Πτώση	-1
Ισημερινός	90	3,67	87	Πτώση	-3
Πακιστάν	91	3,66	94	Ανοδος	3
Μογγολία	92	3,60	90	Πτώση	-2
Ονδούρα	93	3,58	97	Ανοδος	4
Κένυα	94	3,57	93	Πτώση	-1
Νικαράγουα	95	3,52	96	Ανοδος	1
Τατζικιστάν	96	3,50	92	Πτώση	-4
Βολιβία	97	3,46	101	Ανοδος	4
Αλβανία	98	3,46	100	Ανοδος	2
Μπανγκλαντές	99	3,46	98	Πτώση	-1
Σουρινάμ	100	3,45	—	n/a	
Νιγηρία	101	3,45	83	Πτώση	-18
Γκάμπια	102	3,43	109	Ανοδος	7
Καμπότζη	103	3,39	111	Ανοδος	8
Τανζανία	104	3,39	105	Ανοδος	1
Μπενίν	105	3,37	106	Ανοδος	1
Παραγουάη	106	3,33	102	Πτώση	-4
Κυργιζία	107	3,31	104	Πτώση	-3
Καμερούν	108	3,30	99	Πτώση	-9
Μαδαγασκάρη	109	3,27	107	Πτώση	-2
Νεπάλ	110	3,26	—	n/a	

Γουιάνα	111	3,24	108	Πτώση	-3
Λεσότο	112	3,22	—	n/a	
Ουγκάντα	113	3,19	103	Πτώση	-10
Μαυριτανία	114	3,17	—	n/a	
Ζάμπια	115	3,16	—	n/a	
Μπουρκίνα Φάσο	116	3,07	—	n/a	
Μαλάουι	117	3,07	114	Πτώση	-3
Μαλί	118	3,02	115	Πτώση	-3
Ζιμπάμπουε	119	3,01	110	Πτώση	-9
Αιθιοπία	120	2,99	116	Πτώση	-4
Μοζαμβίκη	121	2,94	112	Πτώση	-9
Ανατολ. Τιμόρ	122	2,90	113	Πτώση	-9
Τσάντ	123	2,61	117	Πτώση	-6
Μπουρούντι	124	2,59	—	n/a	
Ανγκόλα	125	2,50	—	n/a	

Παρατηρούμε από τον Πίνακα αυτόν ότι η Ελλάδα βρίσκεται στην 47^η θέση, χωρίς μεταβολή από το 2005 αλλά πίσω από όλες τις χώρες της Ευρωζώνης καθώς και από αρκετές χώρες της πρόσφατης διεύρυνσης, όπως η Ουγγαρία, η Σλοβακία και η Τσεχία.

5. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένας από τους βασικότερους τρόπους μέτρησης της ανταγωνιστικότητας που χαρακτηρίζει την οικονομία μιας χώρας ή μιας γεωγραφικής περιοχής είναι το ποσοστό των εισαγωγών και των εξαγωγών της ως προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της, το ποσοστό των εισαγωγών που καλύπτουν οι εξαγωγές της, τα μερίδια αγοράς των προϊόντων της στις διεθνείς αγορές.

Στις επόμενες παραγράφους θα περιγραφούν η οικονομική θέση και επιδόσεις της Ευρωζώνης συγκριτικά με τους κυριότερους διεθνείς ανταγωνιστές της (ΗΠΑ, Ιαπωνία κυρίως) και θα παρατεθούν στοιχεία όσον αφορά τόσο στη γεωγραφική όσο και στην κλαδική σύνθεση του εξωτερικού της εμπορίου.

5.1 Η περιγραφή της κατάστασης στη ευρωζώνη

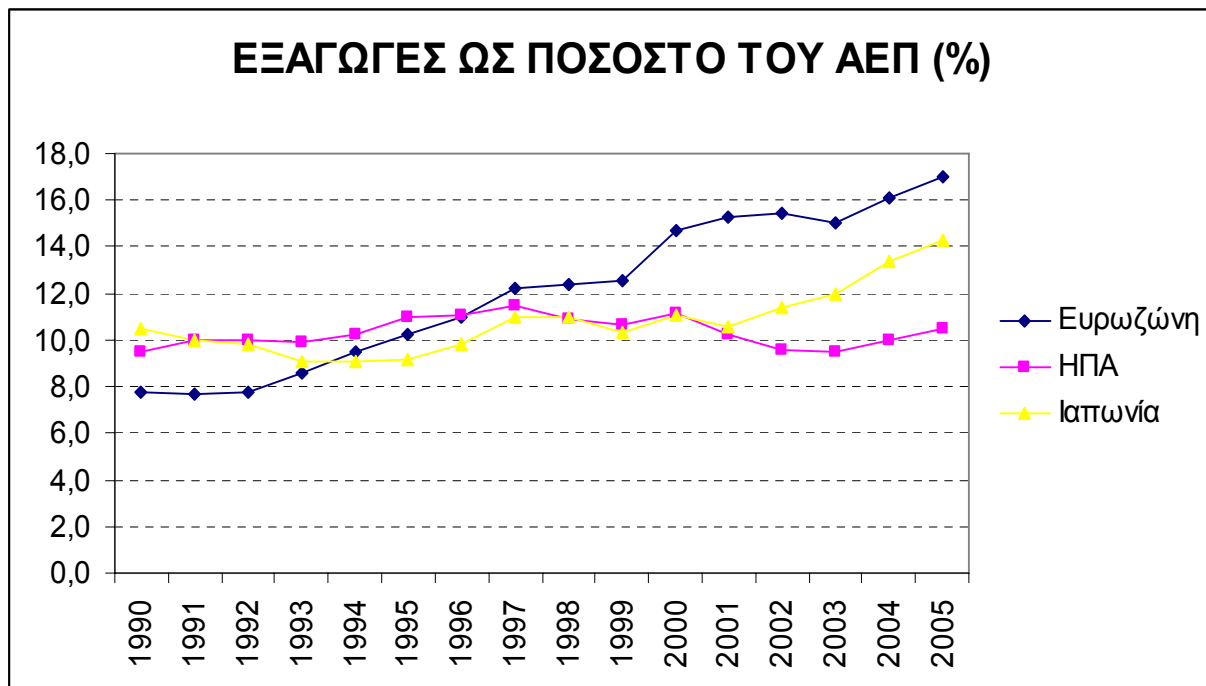
Η ευρωζώνη είναι μια από τις μεγαλύτερες οικονομίες του κόσμου, συγκρίσιμη στο μέγεθος με τις Ηνωμένες Πολιτείες και αρκετά μεγαλύτερη από την Ιαπωνία. Μετρημένη από την άποψη του πληθυσμού, η ευρωζώνη, με περισσότερους από 300 εκατομμύρια ανθρώπους, είναι η μεγαλύτερη αναπτυγμένη οικονομία στον κόσμο. Η ευρωζώνη παράγει περίπου το 16% του παγκόσμιου ΑΕΠ, που είναι λίγο μικρότερο από αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών (21%), αλλά πάνω από δύο φορές από αυτό της Ιαπωνίας (7%).

Παρότι είναι μεγάλη και σχετικώς κλειστή οικονομία σε σύγκριση με τα ανεξάρτητα κράτη – μέλη της, η οικονομία της ευρωζώνης είναι πιο ανοιχτή από άλλες οικονομίες. Οι εξαγωγές της σε αγαθά και υπηρεσίες ισοδυναμούν με το 20% του ονομαστικού ΑΕΠ σε σύγκριση με 10% και 13% για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία αντιστοίχως. Θα μπορούσε, επομένως, να υποθεθεί ότι ένας από τους λόγους της ασθενούς ανάπτυξης που παρατηρήθηκε πρόσφατα στην Ευρωζώνη είναι ότι έχει μια μη ικανοποιητική απόδοση στο τομέα των εξαγωγών. Η τελευταία περίπτωση θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι είναι το αποτέλεσμα του ρόλου που διαδραματίζουν στο διεθνές εμπόριο οι νέοι παγκόσμιοι παίκτες (Κίνα, Ινδία), και ο οποίος έχει επηρεάσει τα μερίδια στην αγορά των εξαγωγών μερικών μεγάλων οικονομιών, συμπεριλαμβανομένων κάποιων μεγάλων οικονομιών της Ευρωζώνης.

Οι τρεις σημαντικότεροι εμπορικοί ανταγωνιστές της Ευρωζώνης στις διεθνείς αγορές αγαθών είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο και Ιαπωνία. Προκειμένου να εξακριβωθεί πώς η Ευρωζώνη έχει αποδώσει σε σχέση με τους κύριους ανταγωνιστές της, εξετάζονται τα μερίδια αγοράς των εξαγωγών των υπό εξέταση περιοχών.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της ευρωζώνης καθορίζεται κυρίως από το εμπόριο αγαθών, δεδομένης της σταθερότητας των άλλων συστατικών (υπηρεσίες, εισόδημα και τρέχουσες μεταβιβάσεις) Επομένως, οι όποιες μεταβολές στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

προέρχονται κατά ένα μεγάλο μέρος από τις μεταβολές στο εμπόριο αγαθών της ευρωζώνης με τις άλλες περιοχές του κόσμου. Όσον αφορά τις εξαγωγές και τις εισαγωγές, η ευρωζώνη είναι κάπως λιγότερο κλειστή από τις Ηνωμένες Πολιτείες ή την Ιαπωνία (χρησιμοποιώντας σαν μονάδα μέτρησης το ποσοστό εισαγωγών & εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ (σε ονομαστικούς όρους)). Στην πραγματικότητα, οι εξαγωγές εμπορευμάτων και υπηρεσιών της αντιπροσωπεύουν περίπου 17% του ΑΕΠ της, έναντι περίπου 9% για τις Ηνωμένες Πολιτείες και σχεδόν 11% για την Ιαπωνία, ενώ οι εισαγωγές της είναι ισοδύναμες με μόλις πάνω από 18%, έναντι περίπου 13% και 10% για τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ιαπωνία αντίστοιχα²³.

Πηγή: Datastream

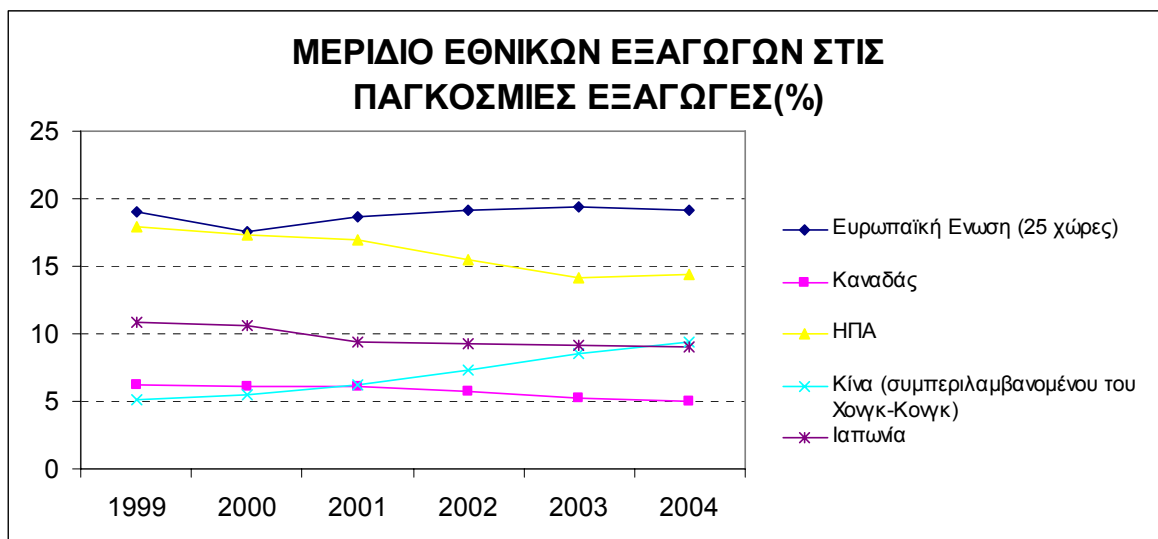
Η μέτρηση των μεριδίων αγοράς δεν είναι απλή υπόθεση, αφού διάφορα μέτρα μπορούν να χρησιμοποιηθούν, που το καθένα έχει τα δικά του πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα, μεταβολές των μεριδίων αγοράς που μετρώνται με τον όγκο των εξαγωγών, θα έχουν άμεση επίδραση στο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ και αναμένεται να αντιδρούν άμεσα στις μεταβολές της ανταγωνιστικότητας στην τιμή των εξαγωγών.

²³ European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005

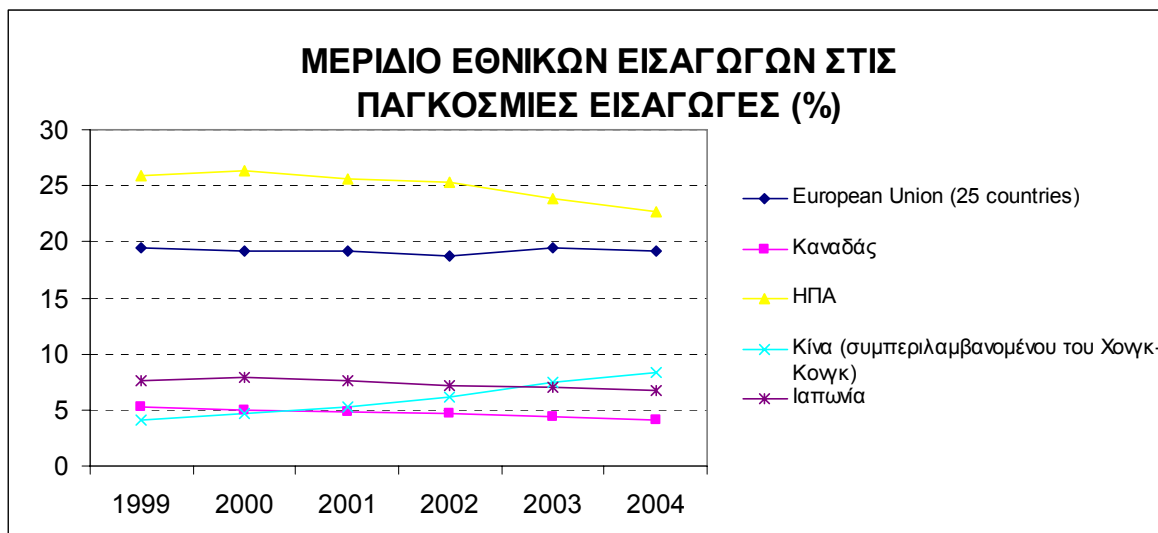
Από την άλλη πλευρά, μεταβολές στα μερίδια αγοράς που μετρώνται με την αξία των εξαγωγών, περιλαμβάνουν πληροφορία σχετικά με την αγοραστική δύναμη των χωρών που εισάγουν τα προϊόντα, ενώ είναι προφανές ότι οι μεταβολές αυτές μπορεί να προκύπτουν από αλλαγές στην ποσότητα ή στην τιμή των προϊόντων που εξάγονται. Ένας τρίτος εναλλακτικός τρόπος μέτρησης του μεριδίου αγοράς των εξαγωγών μιας χώρας είναι ένας δείκτης που μετράει το ποσοστό των εξαγωγών της χώρας στο σύνολο των εξαγωγών παγκοσμίως.

Συνολικά, εάν συγκριθεί με τους ανταγωνιστές της η Ευρωζώνη έχει το μεγαλύτερο μερίδιο εξαγωγών παγκοσμίως. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έχει μειωθεί ελαφρά αυτό το μερίδιο αγοράς.

Σε όρους αξίας, η Ευρωζώνη έχει 23% των παγκοσμίων εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών για το 2003, ενώ οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο, 14%, 8% και 5% αντίστοιχα.

Πηγή: Eurostat

Πηγή: Eurostat

Όσον αφορά στα μερίδια αγοράς, οι τάσεις είναι ίδιες ανεξάρτητα με το αν αυτά μετρώνται με όρους όγκου ή αξίας. Συγκεκριμένα, το μερίδιο αγοράς της Ευρωζώνης στις εξαγωγές παρέμεινε σχετικά σταθερό, με μια μικρή μόνο μείωση στο διάστημα 1992-2003. Το μερίδιο αγοράς των ΗΠΑ, αντίθετα, αυξήθηκε το μεγαλύτερο διάστημα της δεκαετίας του 1990, ενώ σημείωσε μείωση στο τέλος της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές του 2000, που σχεδόν ακύρωσε τα προηγούμενα κέρδη. Το μερίδιο αγοράς της Ιαπωνίας μειώθηκε αρκετά, τόσο σε όρους αξίας όσο και σε όρους όγκου εξαγωγών. Αυτό μάλλον σχετίζεται με τη μεταφορά παραγωγής των Ιαπωνικών επιχειρήσεων σε άλλα κράτη της Ασίας. Τέλος και το Ηνωμένο Βασίλειο σημείωσε οριακή πτώση του μεριδίου αγοράς του, που ήταν πιο έντονη στο τέλος της δεκαετίας του 1990.

5.2 Η Κλαδική Κατανομή του Εξωτερικού Εμπορίου

Όπως είναι χαρακτηριστικό μιας προηγμένης βιομηχανοποιημένης οικονομίας, η ευρωζώνη ως σύνολο εισάγει σημαντικές ποσότητες πρώτων υλών και ενέργειας – που αποτελούν περίπου το 18% των εισαγωγών – ενώ εξειδικεύεται στη εξαγωγή κατασκευασμένων εμπορευμάτων.

Οι τρεις κύριοι κλάδοι αγαθών για εξαγωγή είναι μηχανήματα κατασκευής και εξοπλισμός μεταφορών, χημικές ουσίες και άλλα κατασκευασμένα αγαθά και αποτελούν το 87% των εξαγωγών και το 73% των εισαγωγών.

Η εξέταση της εξέλιξης της κλαδικής σύνθεσης²⁴ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 οδηγεί σε τρεις παρατηρήσεις. Όσον αφορά και τις εισαγωγές αλλά και τις εξαγωγές, μερικοί τομείς έχουν γίνει όλο και περισσότερο σημαντικοί, όπως οι υπολογιστές και οι τηλεπικοινωνίες, καθώς επίσης τα ηλεκτρικά μηχανήματα και συσκευές, ενώ τα μερίδια άλλων κλάδων έχουν μειωθεί ουσιαστικά την τελευταία δεκαετία, όπως τα τρόφιμα και οι μεταλλικές κατασκευές. Η πρώτη παρατήρηση είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού η διεθνής μείωση στον τομέα των υπολογιστών και τηλεπικοινωνιών αντιπροσωπεύει έναν από τους παράγοντες που εξηγούν την επίδραση της αμερικανικής ύφεσης στην οικονομία της ευρωζώνης.

5.3 Η Γεωγραφική Κατανομή του Εξωτερικού Εμπορίου

Γενικά, η ευρωζώνη είναι ουσιαστικός εισαγωγέας των πρώτων υλών και της ενέργειας, ειδικευμένος στην εξαγωγή των κατασκευασμένων εμπορευμάτων. Από την άποψη της γεωγραφικής κατανομής, περισσότερο από 40% του εμπορίου της περιοχής του ευρώ στα αγαθά είναι με τέσσερις χώρες: το Ηνωμένο Βασίλειο, οι Ηνωμένες Πολιτείες, Ελβετία και Ιαπωνία. Συνολικά – όπως σε άλλες οικονομικές περιοχές – το διεθνές εμπόριο στα αγαθά και τις υπηρεσίες αντιπροσωπεύει ένα κρίσιμο κανάλι μέσω του οποίου η παγκόσμια οικονομία έχει επιπτώσεις στην ευρωζώνη. Αυτό όντως συνέβη κατά τη διάρκεια της ασιατικής κρίσης το 1997 - 1998, λαμβάνοντας υπόψη τις υψηλές εμπορικές συνδέσεις της περιοχής του ευρώ με την ασιατική περιοχή, η οποία είναι ο κύριος περιφερειακός εμπορικός συνεργάτης της ευρωζώνης.

²⁴European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005.

Με βάση, λοιπόν, την γεωγραφική κατανομή, ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της ευρωζώνης είναι η Μεγάλη Βρετανία και ακολουθούν οι ΗΠΑ. Σχεδόν το ένα τρίτο του εμπορίου αγαθών της ευρωζώνης πραγματοποιείται με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν είναι μέρος του ευρώ (Μεγάλη Βρετανία, Δανία, Σουηδία, Νορβηγία), και με την Ελβετία. Η Ασία είναι ένας άλλος σημαντικός εμπορικός εταίρος, που αντιπροσωπεύει περίπου το 26% των εισαγωγών της ευρωζώνης και σχεδόν το 20% των εξαγωγών, με την Κίνα να αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό και αυξανόμενο κομμάτι αυτού του εμπορίου, ιδιαίτερα στην πλευρά των εισαγωγών.

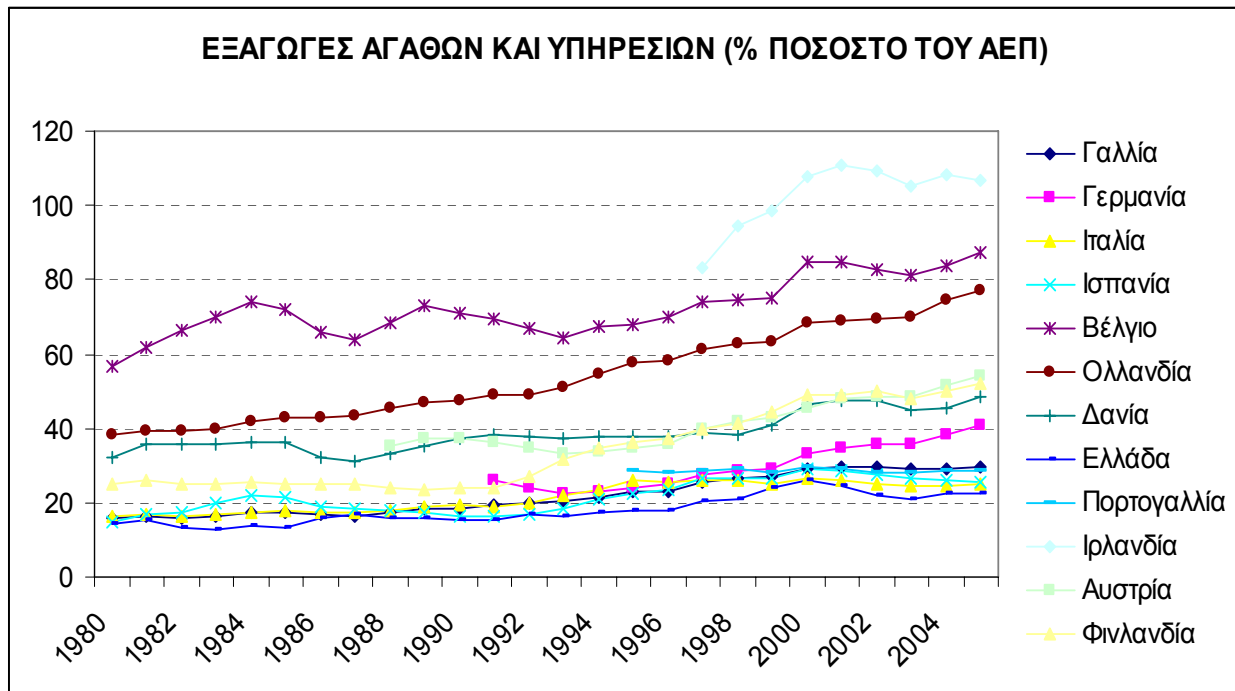
Το εμπόριο με τις νέες χώρες της ΕΕ είναι επίσης γρήγορα αυξανόμενο, φθάνοντας κατά μέσο όρο περίπου το 11% των εισαγωγών και 13% των εξαγωγών κατά τη διάρκεια της περιόδου 1999-2002. Το μερίδιο της περιοχής του ευρώ στις εξαγωγές και εισαγωγές με την Ιαπωνία μειώνεται ελαφρώς μεταξύ 1990 και 2002²⁵.

Εξετάζοντας την κατεύθυνση του εμπορίου, η Ευρωζώνη τείνει να είναι κάπως ανοικτότερη από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ιαπωνία έναντι και των βιομηχανικών χωρών και των αναπτυσσόμενων οικονομιών. Αντίθετα από την περιοχή του ευρώ και τις ΗΠΑ, η Ιαπωνία τείνει να μοιραστεί τις εξαγωγές της εξίσου μεταξύ των βιομηχανοποιημένων και αναπτυσσόμενων οικονομιών.

Δεδομένου ότι το εσωτερικό διασυνοριακό εμπόριο των χωρών-μελών δεν είναι μέρος των εξωτερικών συναλλαγών της ευρωζώνης, το ποσοστό εισαγωγών & εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ της ευρωζώνης είναι πολύ χαμηλότερο από αυτό των επιμέρους χωρών-μελών.

²⁵ European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005

Σχήμα 5: Εξαγωγές χωρών μελών Ε.Ε

Πηγή: Datastream

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1993-1997, οι τιμές και οι ποσότητες εισαγωγών και εξαγωγών της ευρωζώνης αυξάνονταν σταθερά, ενώ το 1998 σημείωσαν κάμψη. Αυξήθηκαν πάλι το 1999 για να μειωθούν ξανά το 2001 και το 2002.

5.4 Οι Παράγοντες που Επιδρούν στην Ανταγωνιστικότητα της Ευρωζώνης

Οι αναπτυγμένες οικονομίες έχουν χάσει μερίδια στην αγορά εξαγωγών από το 1990 που εμφανίστηκαν νέες αναπτυσσόμενες οικονομίες όπως είναι η Ασία και τα νέα μέλη της Ε.Ε. Οι λόγοι που συνέβη αυτό φαίνεται να είναι η εξειδίκευση των χωρών της ευρωζώνης σε προϊόντα μεσαίας τεχνολογίας όπου ο ανταγωνισμός από τις χώρες χαμηλού κόστους είναι μεγάλος ενώ οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία είναι εξειδικευμένες σε εξαγωγές υψηλής τεχνολογίας.

Παράγοντες που ευθύνονται για την σχετική ευκαμψία των εξαγωγών της περιοχής του ευρώ είναι²⁶:

- Η ανάπτυξη της παγκόσμιας ζήτησης για προϊόντα μεσαίας τεχνολογίας τα τελευταία χρόνια παρέμεινε ισχυρή, ενώ αντιθέτως η σχετικά πιο ισχυρά αυξανόμενη, το τελευταίο μισό της δεκαετίας του 1990, παγκόσμια ζήτηση για προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, και η οποία έδωσε μεγάλη ώθηση στις εξαγωγές των ΗΠΑ κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1990, επιβραδύνθηκε σημαντικά στις αρχές της δεκαετίας του 2000.
- Τα μερίδια των εξαγωγών των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας είναι σχετικώς πιο εκτεθειμένα στον ανταγωνισμό των Ασιατικών χωρών και κυρίως της Κίνας.
- Η απώλεια της «ανταγωνιστικότητας στην τιμή» (price competitiveness) στην περιοχή του ευρώ που παρατηρήθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήταν σχετικά μέτρια, εξαιτίας κυρίως της μεγάλης υποτίμησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ μέχρι το 2001.
- Οι απώλειες στα μερίδια της αγοράς από κάποιους ανταγωνιστές φαίνεται να είναι αποτέλεσμα στρατηγικών επιλογών που αφορούν στον τόπο εγκατάστασης της παραγωγής (π.χ. λόγω παγκοσμιοποίησης, εταιρείες μιας χώρας μετεγκαθιστούν παραγωγικές τους μονάδες σε μια άλλη χώρα και εξάγουν τα προϊόντα τους από εκεί. Επομένως η αξία των προϊόντων αυτών δεν προσμετράται στις εξαγωγές της χώρας από την οποία προέρχονται οι εταιρείες παραγωγής).

²⁶ European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005

Εντούτοις, η ευρωζώνη επηρεάζεται ακόμα από μια ευρεία σειρά εξωτερικών παραγόντων, που δημιουργούνται όχι μόνο μέσω των αμεσότερων και παραδοσιακών καναλιών όπως το εμπόριο, αλλά και μέσω των λιγότερων μετρήσιμων καναλιών όπως οι χρηματιστικές αγορές και η εμπιστοσύνη. Επιπλέον, στην περίπτωση της ευρωζώνης, οι όλο και περισσότερο σημαντικοί παράγοντες που είναι κοινοί για άλλες οικονομίες, όπως η παγκοσμιοποίηση, συντίθενται από το γεγονός ότι η ευρωζώνη είναι μια νέα και ακόμα κάπως άγνωστη οντότητα και επομένως πολλές δομικές και ενδεχομένως μερικές παγκόσμιες αλλαγές είναι παρούσες.

Εστιάζοντας στην περίοδο από την εισαγωγή του ευρώ, τρεις κύριοι παράγοντες εξηγούν τις εξελίξεις των εισαγωγών και των εξαγωγών και συνεπώς την ισορροπία στην αγορά αγαθών της ευρωζώνης. Κατ' αρχάς, οι αρκετά μεγάλες διακυμάνσεις του ευρώ –ειδικότερα η ισχυρή υποτίμηση του ευρώ από τις αρχές του 1999 μέχρι και το τέλος του 2000, που ακολουθείται από μια σημαντική ανατίμηση. Αυτές οι διακυμάνσεις εξηγούν εν μέρει τις μεταβαλλόμενες τάσεις στο εξωτερικό εμπόριο της περιοχής του ευρώ. Ένας δεύτερος παράγοντας πίσω από τις εξελίξεις κατά τη διάρκεια της περιόδου 1998-2002 ήταν η αύξηση της τιμής του πετρελαίου από το τέλος του 1998, με αποτέλεσμα τη μείωση του συνολικού εμπορικού πλεονάσματος της ευρωζώνης εξ αιτίας του υψηλότερου εμπορικού ελλείμματος για το πετρέλαιο.

Τρίτον, οι εξελίξεις στην ξένη και εγχώρια ζήτηση άσκησαν επίσης αξιοπρόσεχτη επίδραση στις εξαγωγές και εισαγωγές των εμπορευμάτων στην ευρωζώνη. Η οριακή πτώση στην ξένη ζήτηση το 1998 μπορεί κυρίως να εξηγηθεί από την Ασιατική κρίση. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου η εγχώρια ζήτηση συνέχισε να αυξάνεται πριν καταγράψει μια επιβράδυνση από το 2001 και μετά. Το 2001, η ξένη ζήτηση μειώθηκε έντονα, εξ αιτίας της παγκόσμιας οικονομικής επιβράδυνσης, πριν την ανάκαμψη το 2002 και το 2003 και, σε συνδυασμό με την ανατίμηση του Ευρώ, εξηγείται κατά ένα μεγάλο μέρος η αδυναμία των εξαγωγών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Η μείωση στο ισοζύγιο αγαθών στην περίοδο 1998-2000 – κυρίως εξ αιτίας της μεγαλύτερης αύξησης στην τιμή των εισαγωγών έναντι των εξαγωγών– μπορεί να εξηγηθεί από τις

υψηλότερες τιμές των εισαγωγών, αποτέλεσμα της μεγαλύτερης τιμής του πετρελαίου και της ανατίμησης του Ευρώ.

5.5 Η Ανταγωνιστικότητα στην Ελληνική Οικονομία

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας βρίσκεται μετά από πολλά χρόνια στο προσκήνιο των οικονομικών εξελίξεων στην χώρα μας. Το 2005 αποτελεί το πρώτο έτος που της αφιερώνουμε καθώς χαρακτηρίζεται ως «έτος ανταγωνιστικότητας».

Κατά την περίοδο 1960-2000 οι νομισματικές αρχές στην Ελλάδα είχαν τη δυνατότητα, με ανάλογο βέβαια κόστος, να ενισχύουν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα των τιμών των εξαγωγίμων προϊόντων και υπηρεσιών μέσω της συναλλαγματικής πολιτικής. Αλλά από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 η δυνατότητα αυτή έπαψε να υπάρχει. Έτσι, εξαιτίας του υψηλού διαφορικού πληθωρισμού των τελευταίων τριών ετών (2002-2005) υπολογίζεται ότι η Ελλάδα απώλεσε ανταγωνιστικότητα της τάξης του 11%.²⁷ Λόγω του ότι η σύνθεση του εθνικού προϊόντος της Ελλάδας βασίζεται κυρίως σε παραδοσιακούς κλάδους (αγροτικά προϊόντα – έλλειψη παραγωγής προϊόντων τεχνολογικής αιχμής), η ανταγωνιστικότητα δεν προσδιορίζεται από την καινοτομία σε παραγωγικές μεθόδους και νέες υπηρεσίες και προϊόντα, αλλά από την παραγωγικότητα και τις τιμές των συντελεστών της παραγωγής σε όρους πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Στη δεκαετία του 1980 η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας είχε καθοδική τάση. Από το 1990 άρχισε να ανακάμπτει, ενώ από το 2000 και μετά, η ανταγωνιστικότητα συνέχισε να αποκλίνει σημαντικά σε βάρος της Ελλάδας, γιατί τα τελευταία τρία χρόνια παρατηρήθηκαν απώλειες της τάξης του 11%. Διαπιστώνεται ότι η θεαματική βελτίωση της ανταγωνιστικότητας που

²⁷ Ενημερωτικό Δελτίο για τις Ευρωπαϊκές Εξελίξεις, Τεύχος 17, Απρίλιος 2006, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών

πέτυχε η χώρα κατά την περίοδο 1960-1980 δε συνεχίστηκε τις επόμενες δύο δεκαετίες, ενώ μετά το 2000 ο δείκτης του μοναδιαίου κόστους εργασίας αποκλίνει σημαντικά σε βάρος της Ελλάδας²⁸.

Οι παρακάτω πίνακες, αποτυπώνουν με τον πιο εύγλωττο τρόπο την απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας έναντι του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε.

Πίνακας 1: Συνολικές Εξαγωγές Αγαθών ως ποσοστό του ΑΕΠ (τιμές αγοράς)

Έτος / Χώρα	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ελλάδα	9.6	9.1	8.8	8.9	10.4	8.7	7.8	7.6	6.9	7.0
Ε.Ε. 15	24.1	25.7	25.7	26.1	29.2	29.2	28.4	27.6	28.5	29.5

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 2: Λόγος Κάλυψης Εξαγωγών/Εισαγωγών

Έτος / Χώρα	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ελλάδα	0.42	0.41	0.35	0.37	0.35	0.36	0.33	0.30	0.27	0.27
Ε.Ε. 15	1.06	1.05	1.04	1.02	0.99	1.02	1.04	1.03	1.03	1.03

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Eurostat

²⁸ Ενημερωτικό Δελτίο για τις Ευρωπαϊκές Εξελίξεις, Τεύχος 17, Απρίλιος 2006, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών

Πίνακας 3: Εξωτερικό Ισοζύγιο Αγαθών και Υπηρεσιών σε σταθερές τιμές (% ΑΕΠ)

	2001	2002	2002	2002	2002	2003	2003	2003	2003	2004	2004
	q04	q01	q02	q03	q04	q01	q02	q03	q04	q01	q02
Ευρωζώνη	2.8	3.0	3.1	3.2	2.8	2.3	2.3	2.8	2.2	2.6	2.7
E.E. 25	1.7	1.8	1.9	1.9	1.4	1.1	1.2	1.5	0.9	1.2	1.3
E.E. 15	1.9	2.0	2.1	2.1	1.6	1.3	1.4	1.7	1.1	1.4	1.6
Ελλάδα	-9.0	-9.5	-9.5	-9.6	-9.6	-10.0	-9.8	-10.2	-11.5	-11.2	-9.4

Πηγή: Eurostat

Η μικρή εξαγωγική επίδοση της χώρας απεικονίζεται στον πίνακα 1. Οι Συνολικές εξαγωγές /ΑΕΠ που είναι το 2005 μόλις 7 % - ποσοστό εξαιρετικά χαμηλό σε σύγκριση με την ΕΕ (15) όπου ανέρχεται σε 29.5%. Επίσης, το μερίδιο των εξαγωγών στο ΑΕΠ υποχωρούσε συνεχώς, ενώ στην ΕΕ (15) αυξήθηκε την ίδια περίοδο. Αυτό σημαίνει ότι επειδή χειρότερη η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, μειώθηκε και ο εξαγωγικός προσανατολισμός της ελληνικής παραγωγής αγαθών.

Από την άλλη μεριά οι εισαγωγές αυξήθηκαν ταχύτατα λόγω μειούμενης ανταγωνιστικότητας των εγχωρίως παραγομένων αγαθών. Το αποτέλεσμα ήταν να διευρύνεται το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Την εικόνα βελτιώνουν προς το παρόν (στοιχεία μέχρι το 2004) οι εξαγωγές υπηρεσιών (τουρισμός, ναυτιλία) αλλά παρά ταύτα διευρύνθηκε επίσης το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από -0.9% (1995) σε -6.7% (2003)²⁹. Αντίθετα η ΕΕ συνολικά εμφανίζει εμπορικό πλεόνασμα. Ας προστεθεί ότι η εξέλιξη αυτή συνοδεύεται και από την εξειδίκευση της χώρας σε χαμηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας προϊόντα.

²⁹ Παλάσκας Θ., Στοφόρος Χ, Χαλαμανδάρης Δ., «Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής παραγωγής στη διεθνή αγορά», *Φιλελεύθερη Έμφαση*, τ.20/ Ιούλιος -Σεπτέμβριος 2004

Έτσι, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της χώρας οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην περιορισμένη επιχειρηματική και τεχνολογική καινοτομία, ενώ το πλεονέκτημα του χαμηλού κόστους παραγωγής δεν υφίσταται πλέον.

Μια από τις αιτίες για το φαινόμενο αυτό είναι ότι μετά την ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη διευρύνθηκε η διαφορά των ρυθμών πληθωρισμού της Ελλάδας από τον μέσον όρο της Ένωσης. Ο υψηλότερος πληθωρισμός επηρεάζει ευθέως την ικανότητα της παραγωγής να ανταγωνίζεται προϊόντα άλλων στις διεθνείς και εσωτερικές αγορές. Επιπλέον, η αύξηση του μοναδιαίου κόστους εργασίας πάνω από τον μέσον όρο στη ζώνη του ευρώ που οφείλεται στην ταχύτερη αύξηση των μισθών στην Ελλάδα από την παραγωγικότητα, σε συνδυασμό πάντα με το γεγονός ότι η παραγωγή στην Ελλάδα δεν αφορά σε κλάδους τεχνολογικής αιχμής, οδηγεί σε μείωση της ανταγωνιστικότητας.

Η ανησυχία για την εξέλιξη του κόστους εργασίας αποτυπώνεται καθαρά στις Εκθέσεις για τη νομισματική πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδος. Στην έκθεση του Οκτωβρίου 2004 σημειώνεται ότι από το 1999 ο μέσος ρυθμός αύξησης των μισθών και εντέλει ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος επιταχύνθηκε συντελώντας σε σοβαρές απώλειες διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Η αναφορά στο κόστος δεν σημαίνει ότι η χώρα πρέπει να παράγει φθηνά για να είναι ανταγωνιστική. Αυτό μπορεί να ισχύει ακόμη για ορισμένους παραδοσιακούς κλάδους, αλλά γενικά είναι μια ξεπερασμένη αντίληψη. Η προσοχή πρέπει να στραφεί στους μακροχρόνιους παράγοντες της ανταγωνιστικότητας όπως π.χ. είναι η καινοτομία, η συνεχής βελτίωση της δομής της παραγωγής προς όφελος νέων προϊόντων και τεχνολογιών, η εκπαίδευση-κατάρτιση και οι γραφειοκρατικές εμπλοκές και κόστη.

6. ΜΟΝΑΔΙΑΙΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι πρόσφατες τάσεις στο διεθνές εμπόριο έχουν δύο φαινομενικά αντίθετες συνέπειες για τη σημασία των σχετικών δαπανών στις εξαγωγές. Αφ' ενός, η τάση προς την παγκοσμιοποίηση και η σχετική αύξηση στον διεθνή ανταγωνισμό συστήνουν αυξημένη ευαισθησία των εξαγωγών στα κόστη. Οι βελτιωμένες πληροφορίες και η πρόσβαση στους εναλλακτικούς προμηθευτές αναμένεται να αυξήσει την ανταπόκριση των αγοραστών στις σχετικές τιμές και τα κόστη. Από την άλλη μεριά ή βελτίωση των προϊόντων και η αύξηση του ανταγωνισμού που βασίζεται στις διαφορές ποιότητας υπονοεί ότι η αύξηση της παραγωγικότητας και τα σχετικά κόστη μπορεί να σχετίζονται όλο και λιγότερο με τα μερίδια αγοράς των εξαγωγών των χωρών.

Στη βιβλιογραφία³⁰ η προσοχή έχει εστιάσει στην παραγωγικότητα σαν σημαντικό παράγοντα στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, τη δημιουργία των καλύτερων θέσεων εργασίας και την κοινωνική ανάπτυξη. Οι μετρήσεις παραγωγικότητας είναι επίσης χρήσιμες για τις μελέτες της διεθνούς ανταγωνιστικότητας. Οι χώρες με υψηλούς ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας είναι σε θέση να πωλήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους στις διεθνείς αγορές σε χαμηλότερες τιμές. Εντούτοις, η ανταγωνιστικότητα δεν καθορίζεται μόνο από την παραγωγικότητα, αλλά και από το κόστος των συντελεστών στη διαδικασία παραγωγής. Πράγματι, ένα γνωστό μέτρο της διεθνούς ανταγωνιστικότητας συνδυάζει το κόστος εργασίας και την παραγωγικότητα σε ένα ενιαίο μέτρο του κόστους εργασίας ανά μονάδα παραγωγής. Οι μετρήσεις μοναδιαίου κόστους εργασίας έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως για τις διεθνείς συγκρίσεις της ανταγωνιστικότητας κόστους.

³⁰ European Central Bank, "Sectoral Specialization in the EU: A macroeconomic Perspective", Occasional Paper Series No. 19, July 2004.

Για μια ανάλυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας τουλάχιστον τρία συστατικά απαιτούνται: (1) το ονομαστικό κόστος εργασίας ανά εργαζόμενο ή ανά ώρα εργασίας, (2) ο όγκος παραγωγής ανά εργαζόμενο ή ανά ώρα και (3) η αναλογία της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης ως προς την ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία. Μια σημαντική παρατήρηση από τις συγκρίσεις που παρουσιάζονται εδώ είναι ότι η ανταγωνιστικότητα μιας υψηλόμισθης χώρας δεν απειλείται αμέσως από το χαμηλότερο κόστος εργασίας αλλού, αφού οι χώρες με το χαμηλό κόστος εργασίας συνήθως επίσης χαρακτηρίζονται από τη χαμηλότερη παραγωγικότητα. Παραδείγματος χάριν στην περίπτωση των ΕΕ- 15, διαπιστώνεται στη βιβλιογραφία (European Central Bank July 2004) ότι δεν είναι τόσο το υψηλό κόστος εργασίας, αλλά η χαμηλότερη παραγωγικότητα που απειλεί την ανταγωνιστική θέση της περιοχής.

Εντούτοις, τα επίπεδα μοναδιαίου κόστους εργασίας δεν είναι βεβαίως ίδια μεταξύ των χωρών, αφού υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις λόγω των βραχυπρόθεσμων μετακινήσεων στις σχετικές τιμές (σχετικές με τη διακύμανση της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας) και διαφορές στη βιομηχανική δομή.

Πρέπει να τονιστεί ότι μια αποκλειστική εστίαση στην παραγωγικότητα και το κόστος εργασίας δεν μπορεί φυσικά πλήρως να εξηγήσει τα εμπορικά σχέδια και τις διαφορές σε οικονομική απόδοση μεταξύ των χωρών. Αρχικά, σε επίπεδο χωρών, είναι δύσκολο να μιλήσει για την ανταγωνιστικότητα, δεδομένου ότι για να κυριολεκτήσουμε κάποιος πρέπει πάντα να διακρίνει μεταξύ των βιομηχανιών με και χωρίς ένα συγκριτικό πλεονέκτημα σχετικά με άλλες χώρες. Μια εστίαση σε επίπεδο κλάδων ή βιομηχανιών είναι επομένως πολύ σημαντική.

Παρά τους περιορισμούς του, ο έλεγχος του μοναδιαίου κόστους εργασίας είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για να παρακολουθήσει κανείς την ανταγωνιστική επίδοση μιας χώρας βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Το μοναδιαίο κόστος εργασίας είναι ιδιαίτερα χρήσιμο όταν αποσυντίθεται στα αποτελέσματα της παραγωγικότητας, του κόστους εργασίας και της σχετικής απόδοσης τιμών. Σαφώς μια πτώση στο μοναδιαίο κόστους εργασίας που

επιτυγχάνεται μέσω της αύξησης παραγωγικότητας έχει πολύ διαφορετικές επιπτώσεις στην ποιότητα και αμοιβή της εργασίας από μια παρόμοια πτώση που οφείλεται σε μια περικοπή στις αμοιβές. Μια πολύ μεγάλη έμφαση είτε στην αμοιβή είτε στην παραγωγικότητα μπορεί να επιδράσει στην άλλη μεταβλητή με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε η επιδιωκόμενη αλλαγή του μοναδιαίου κόστους εργασίας μπορεί να μην εμφανιστεί. Παραδείγματος χάριν, αφ' ενός μια υπερβολική και μακροχρόνια έμφαση στη μετριοπάθεια αμοιβών μπορεί να απειλήσει το ποσοστό αύξησης παραγωγικότητας μιας χώρας δεδομένου ότι αυτό μπορεί να αποθαρρύνει την καινοτομία και την επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό. Αφ' ετέρου, ειδικότερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες, μια πολύ ισχυρή έμφαση στη βελτίωση παραγωγικότητας με μείωση της απασχόλησης κυρίως των με λίγα προσόντα ανθρώπων που δημιουργούν μια μεγάλη ομάδα εργαζομένων χαμηλής-παραγωγικότητας, μπορεί στη συνέχεια να απειλήσει την απόδοση παραγωγικότητας της οικονομίας μακροπρόθεσμα. Σαφώς μια ισορροπημένη στρατηγική που οδηγεί στη δημιουργία παραγωγικότερων και καλύτερες πληρωμένων θέσεων εργασίας είναι ο τρόπος προς τη βελτιωμένη ανταγωνιστικότητα που μπορεί να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα.

7. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΚΟΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Το διεθνές εμπόριο μόνο εν μέρει βασίζεται στις μεταβολές των τιμών. Έτσι, οι τιμές των εισαγωγών και των εξαγωγών είναι ένας συνδυασμός από κόστη και από αντιδράσεις στις συνθήκες της αγοράς. Η ανταγωνιστικότητα των τιμών αποτελεί μια αρκετά σύνθετη έννοια που είναι δύσκολο να οριστεί, γιατί ενσωματώνει διάφορα στοιχεία. Πρώτα από όλα, η εξέλιξη της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας διαδραματίζει βασικό ρόλο στον καθορισμό των

τιμών των εξαγωγών της ζώνης του ευρώ σε ξένο νόμισμα. Φυσικά, όμως, η ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία δεν αποτελεί τον μοναδικό προσδιοριστικό παράγοντα της ανταγωνιστικότητας των τιμών. Το γεγονός ότι όλες οι χώρες της ζώνης του ευρώ έχουν ενιαία συναλλαγματική ισοτιμία αποτελεί την ουσία της νομισματικής ένωσης. Αυτό σημαίνει ότι μια περίοδος υποτίμησης ή ανατίμησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας αποτελεί διαταραχή που επηρεάζει ταυτόχρονα όλες τις χώρες της ζώνης του ευρώ. Ωστόσο, όλες οι χώρες δεν αντιμετωπίζουν αυτή τη διαταραχή με τον ίδιο τρόπο.

Σε περίοδο ανατίμησης του ευρώ, οι εξαγωγείς της ζώνης του ευρώ προσπαθούν να μειώσουν τις τιμές τους σε ευρώ. Ωστόσο, δεν μπόρεσαν όλες οι χώρες της ζώνης του ευρώ να μειώσουν εξίσου επιτυχώς τις τιμές των εξαγωγών τους σε ευρώ και, επομένως, να διατηρήσουν τις εξαγωγικές επιδόσεις τους. Οι διαφορές στην εξέλιξη του εγχώριου κόστους ανά μονάδα προϊόντος από χώρα σε χώρα αποτέλεσαν βασικό παράγοντα που συνέβαλε στις διαφορές των εξαγωγικών επιδόσεων των χωρών. Επομένως, ορισμένες χώρες δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν με τρόπο ανταγωνιστικό σε εξωτερικές προκλήσεις, εν μέρει λόγω δυσκαμψιών στις αγορές προϊόντων και εργασίας οι οποίες δεν επέτρεπαν ταχείες και επαρκείς προσαρμογές των σχετικών τιμών και αμοιβών.

Η διαχρονική εξέλιξη των ρυθμών πληθωρισμού στις χώρες της ζώνης του ευρώ, παρουσιάζει μια αξιοσημείωτη σύγκλιση από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Πιο συγκεκριμένα, η διασπορά του πληθωρισμού στις 12 χώρες της ζώνης του ευρώ μειώθηκε σημαντικά, κατά περίπου 5%, από το 1990 μέχρι και το 1998. Από την έναρξη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης το 1999, οι διαφορές πληθωρισμού παραμένουν σχετικά σταθερές.

Όμως, ο πληθωρισμός σε ορισμένες χώρες της ζώνης του ευρώ είναι συστηματικά είτε υψηλότερος είτε χαμηλότερος από τον μέσο ρυθμό πληθωρισμού στο σύνολο της ζώνης του ευρώ. Αυτές οι επίμονες διαφορές παρατηρούνται, από το 1999, σε τουλάχιστον έξι από τις δώδεκα χώρες της ζώνης του ευρώ. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο αυτή, ο πληθωρισμός στην Ιρλανδία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα ήταν διαρκώς υψηλότερος από

τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, ενώ στη Γερμανία και την Αυστρία ήταν χαμηλότερος από τον μέσο όρο.

Ορισμένοι εγχώριοι παράγοντες, όπως το αποκλίνον κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, φαίνεται να έχουν καίρια σημασία για την εξήγηση των συνολικών διαφορών πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ.³¹

Η εξέλιξη του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στις χώρες της ζώνης του ευρώ, η οποία αντανακλά τη μεταβολή των μισθών είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τη βελτίωση της παραγωγικότητας. Από την εισαγωγή του ευρώ, η εξέλιξη του κόστους αυτού έχει όντως παρουσιάσει σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών της ζώνης του ευρώ. Κατά την περίοδο αυτή, η σωρευτική αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε ορισμένες χώρες της ζώνης του ευρώ, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Ιρλανδία και η Ελλάδα, υπήρξε σημαντικά υψηλότερη από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Στις οικονομίες αυτές ο πληθωρισμός βρίσκεται διαρκώς πάνω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Εξάλλου, υπάρχουν χώρες, όπως η Γερμανία και η Αυστρία, όπου η σωρευτική αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κατά την ίδια περίοδο ήταν πολύ περιορισμένη, ενώ ο πληθωρισμός είναι χαμηλότερος από ό,τι στις υπόλοιπες χώρες της ζώνης του ευρώ.

Με το ενιαίο νόμισμα, η εξέλιξη του κόστους σε κάθε χώρα, όπως την απεικονίζει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, διαδραματίζει βασικό ρόλο στον καθορισμό των μεταβολών της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ. Αν σε μία χώρα το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος αυξάνεται διαρκώς με ρυθμό ταχύτερο από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, προφανώς θα μειωθεί η ανταγωνιστικότητά της έναντι των άλλων κρατών μελών αλλά και έναντι ανταγωνιστριών χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ. Επομένως, είναι εξαιρετικά σημαντικό για την οικονομική δραστηριότητα και την απασχόληση, οι χώρες να διατηρούν την ανταγωνιστικότητά τους, επηρεάζοντας ευνοϊκά την εξέλιξη του εγχώριου κόστους.

³¹ European Central Bank, “Sectoral Specialization in the EU: A macroeconomic Perspective”, Occasional Paper Series No. 19, July 2004.

Ωστόσο, οι εξαγωγικές επιδόσεις των χωρών της ζώνης του ευρώ όντως εξαρτώνται από την ανταγωνιστικότητα των τιμών, η οποία μπορεί να επηρεαστεί σημαντικά από τις σωρευτικές διαφορές πληθωρισμού και της μεταβολής κόστους μεταξύ των χωρών της ζώνης του ευρώ σε μία χρονική περίοδο, όπως έχει συμβεί κατά την εξαετία που ακολούθησε την εισαγωγή του ευρώ.

8. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΔΙΑΙΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΤΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΩΝ

Το μοναδιαίο κόστος εργασίας (Ark, Van, B., Stuivenwold, E., Ypma G., (2005))³² ορίζεται ως «το κόστος της εργασίας που απαιτείται για να παραχθεί μια μονάδα προϊόντος από μια βιομηχανία, τομέα ή συνολική οικονομία». Οι δείκτες μοναδιαίου κόστους εργασίας μπορούν να συγκριθούν άμεσα μεταξύ χωρών.

Χώρες με υψηλές αμοιβές ανησυχούν συχνά για το σχετικά υψηλό επίπεδο κόστους εργασίας για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών σε σύγκριση με χώρες με χαμηλούς μισθούς, ειδικότερα στο βαθμό που τέτοιες χαμηλότερες δαπάνες εργασίας είναι το αποτέλεσμα της χαμηλότερης φορολογίας, μικρότερων πληρωμών κοινωνικής ασφάλισης, χαμηλότερων δαπανών στην έρευνα και ανάπτυξη και την καινοτομία και – σε μερικές περιπτώσεις – χειρότερου θεσμικού πλαισίου για την εργασία. Από την άλλη πλευρά, οι με χαμηλούς μισθούς χώρες παραπονιούνται συχνά για τον προστατευτισμό (δασμολογικά μέτρα) των χωρών με υψηλές αμοιβές που εμποδίζουν τις εξαγωγές των εμπορευμάτων και των υπηρεσιών στις οποίες οι χώρες με χαμηλούς μισθούς έχουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Τέτοιες πρακτικές προστατευτισμού δεν επιδρούν μόνο άμεσα στις εξαγωγές αλλά περιορίζουν και τη μεταφορά τεχνολογίας στις αναπτυσσόμενες χώρες μέσω του περιορισμού των εισαγωγών.

³² Ark, Van, B., Stuivenwold, E., Ypma G., (2005), “Unit Labour Costs, Productivity and International Competitiveness”, Key Indicators of the Labour Market, Fourth Edition, International Labour Office, Geneva

Το μέτρο μοναδιαίου κόστους εργασίας είναι ένα κλάσμα με αριθμητή την αποζημίωση της εργασίας στην παραγωγή και παρονομαστή που απεικονίζει την αξία της παραγωγής (ΑΕΠ ή προστιθέμενη αξία). Χώρες με χαμηλό μοναδιαίο κόστος εργασίας σχετικά με άλλες χώρες μπορούν να θεωρηθούν ανταγωνιστικές.

Βραχυπρόθεσμα, μια βελτίωση στην ανταγωνιστικότητα κόστους μπορεί να οδηγήσει σε απώλειες απασχόλησης σε μερικές βιομηχανίες ή κλάδους. Αλλά μακροπρόθεσμα οι χώρες μπορούν να είναι σε θέση να κερδίσουν μερίδια στην παγκόσμια αγορά και ως εκ τούτου να δημιουργήσουν περισσότερες θέσεις εργασίας από εκείνες που χάθηκαν.

Η έννοια του μοναδιαίου κόστους εργασίας μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή όταν εκφραστεί σαν λόγος της αποζημίωσης εργασίας ανά μονάδα εργασίας επί το αντίστροφο του λόγου παραγωγή ανά μονάδα εργασίας (το τελευταίο κλάσμα δείχνει την παραγωγικότητα).

Δείχνει ότι μια χώρα μπορεί να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά της είτε μειώνοντας το κόστος εργασίας ανά άτομο που απασχολείται είτε αυξάνοντας την παραγωγικότητα. Αυτό υπονοεί ότι μια οικονομία μπορεί να εφαρμόσει τις διαφορετικές στρατηγικές για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα, παραδείγματος χάριν, συγκρατώντας την αύξηση των αμοιβών προκειμένου να περιορίσει το κόστος ή να αυξήσει την παραγωγικότητα για να δημιουργήσει περισσότερη παραγωγή, ή να επιλέξει ένα κατάλληλο μίγμα και των δύο στρατηγικών.

Ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό του μοναδιαίου κόστους εργασίας είναι ότι ο αριθμητής, ο οποίος απεικονίζει το τμήμα δαπανών εργασίας της εξίσωσης, εκφράζεται σε ονομαστικούς όρους, ενώ ο παρονομαστής, που είναι παραγωγή ή παραγωγικότητα, μετριέται σε πραγματικούς όρους. Αυτό υπονοεί ότι, κατά σύγκριση μοναδιαίου κόστους εργασίας μεταξύ χωρών, το επίπεδο αμοιβών ή η αποζημίωση εργασίας μετατρέπεται με την επίσημη συναλλαγματική ισοτιμία. Αντίθετα, η παραγωγή ή η παραγωγικότητα αφορά ένα μέτρο όγκου δεδομένου ότι μοιάζει με μια μονάδα παραγωγής. Ως εκ τούτου για τις συγκρίσεις

μοναδιαίου κόστους εργασίας η παραγωγή πρέπει να μετατραπεί σε ένα κοινό νόμισμα χρησιμοποιώντας την ισοτιμία αγοραστικής δύναμης αντί της συναλλαγματικής ισοτιμίας, έτσι ώστε τα συγκριτικά επίπεδα παραγωγής ρυθμίζονται για τις διαφορές στις σχετικές τιμές στις χώρες.

Παραδείγματος χάριν, μια αύξηση στις δαπάνες εργασίας μπορεί να προκύψει από την ανοδική μισθολογική πίεση ή από μια επιβράδυνση στην αύξηση της παραγωγικότητας. Η ανοδική μισθολογική πίεση μπορεί να είναι κατά ένα μεγάλο μέρος ένα εξωτερικό φαινόμενο που προκαλείται από την ανατίμηση του νομίσματος μιας χώρας, ή αυτό μπορεί να έχει μια εσωτερική αιτία λόγω, παραδείγματος χάριν, μιας έλλειψης στην αγορά εργασίας. Μια επιβράδυνση παραγωγικότητας μπορεί να προκληθεί, παραδείγματος χάριν, από μια άνοδο στον τομέα των υπηρεσιών, όπως φαίνεται σε πολλές βιομηχανικές χώρες. Η παραγωγικότητα υπηρεσιών συνήθως αυξάνεται πιο αργά από την παραγωγικότητα στον κλάδο των κατασκευών, ενώ η ανάπτυξη του κόστους εργασίας είναι συχνά λιγότερο διαφορετική μεταξύ των κλάδων. Αλλά η αργή αύξηση παραγωγικότητας μπορεί επίσης να είναι λόγω έλλειψης στην τεχνολογική πρόοδο ή σε αργές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων και εργασίας. Οι αιτίες των αλλαγών στα μοναδιαία κόστη εργασίας, επομένως, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις πολιτικές της αγοράς εργασίας και προϊόντων, στις πολιτικές τεχνολογιών και καινοτομίας καθώς επίσης και πολιτικές εξωτερικού εμπορίου.

9. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Στην εργασία αυτή θα εξετάσουμε εμπειρικά τη σχέση της ανταγωνιστικότητας των χωρών μελών της Ευρωζώνης με μερικούς από τους βραχυπρόθεσμους παράγοντες που την επηρεάζουν. Σύμφωνα με τη θεωρία, όπως την περιγράψαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας, εξαρτάται βραχυπρόθεσμα, μεταξύ άλλων, από την παραγωγικότητα, το κόστος εργασίας, τη συναλλαγματική ισοτιμία, το επίπεδο του πληθωρισμού, την πολιτική κέρδους των επιχειρήσεων, και μακροπρόθεσμα από την ποιότητα των προϊόντων, την καινοτομία, τις δαπάνες για έρευνα και τεχνολογία, την τεχνολογική εξέλιξη και την ενσωμάτωσή της στην παραγωγική διαδικασία, την εκπαίδευση του εργατικού

δυναμικού και την επιχειρηματικότητα. Εδώ θα μελετήσουμε εμπειρικά την εξάρτηση της ανταγωνιστικότητας από τους βραχυπρόθεσμους παράγοντες.

9.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιήσουμε για την εμπειρική μελέτη προέρχονται από τη βάση δεδομένων «Manufacturing Productivity and Unit Labour Cost Level Database» και τη βάση δεδομένων IFS (International Financial Statistics) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF). Η πρώτη έχει κατασκευαστεί από το Εθνικό Ινστιτούτο για την Οικονομική και Κοινωνική Έρευνα (National Institute for Economic and Social Research) της Ολλανδίας και το Κέντρο για την Ανάπτυξη του Πανεπιστημίου του Groningen (Groningen Growth and Development Centre), χρηματοδοτούμενη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αυτή η βάση δεδομένων περιλαμβάνει στοιχεία για την παραγωγικότητα και το κόστος εργασίας για το σύνολο του βιομηχανικού τομέα (total manufacturing) και για 12 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συγκεκριμένα για τις Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Φινλανδία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο σε ετήσια βάση για το διάστημα 1979 έως 2001.

Σ' αυτήν την βάση δεδομένων περιλαμβάνονται οι μετρήσεις της παραγωγικότητας και του κόστους εργασίας. Συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα (VA) μετριέται με την προστιθέμενη αξία ανά ώρα εργασίας, μετρούμενη σε δολάρια ΗΠΑ (Value added per hour worked in US Dollar), ενώ το κόστος εργασίας (LAB) μετριέται με την ωριαία αποζημίωση σε δολάρια ΗΠΑ (Labour compensation per hour in US Dollar), λαμβάνοντας υπόψη τις μεταβολές της ισοτιμίας του νομίσματος της χώρας. Με τον τρόπο αυτό, τα μεγέθη αυτά είναι απολύτως συγκρίσιμα μεταξύ των χωρών και επομένως μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εμπειρική μελέτη.

Επιπλέον, χρησιμοποιώντας τα παραπάνω δεδομένα, μπορεί να υπολογιστεί η σχετική παραγωγικότητα (RELVA) καθώς και το σχετικό κόστος εργασίας (RELLAB), με βάση

αναφοράς τις ΗΠΑ. Ο τρόπος υπολογισμού της σχετικής παραγωγικότητας και του σχετικού κόστους εργασίας γίνονται με τους εξής τύπους³³:

$$\text{Σχετική παραγωγικότητα} = \frac{\text{Παραγωγικότητα χώρας } x}{\text{Παραγωγικότητα ΗΠΑ}} * 100 \quad (1)$$

$$\text{Σχετικό κόστος εργασίας} = \frac{\text{Κόστος εργασίας χώρας } x}{\text{Κόστος εργασίας ΗΠΑ}} * 100 \quad (2)$$

Με βάση τους τύπους (1) και (2) μπορεί τέλος να υπολογιστεί το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας (RELUNLAB) με τον εξής τύπο:

Σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας = Σχετικό κόστος εργασίας χώρας x / Σχετική παραγωγικότητα χώρας x

Η δεύτερη βάση δεδομένων «IFS» (International Financial Statistics) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου περιλαμβάνει δεδομένα που αφορούν την συναλλαγματική ισοτιμία και τον πληθωρισμό για κάθε χώρα ξεχωριστά (12 χώρες της Ευρωζώνης) και για το χρονικό διάστημα 1979 έως 2001. Επιπλέον, γίνεται αναφορά και για άλλες μεταβλητές όπως ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της κάθε χώρας (GDP) , ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ (WORLDGDP GROWTH) και οι ακαθάριστες κεφαλαιουχικές επενδύσεις (Gross fixed capital formation) σαν ποσοστό του ΑΕΠ (GFCF) οι οποίες ενδεχομένως να επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα σύμφωνα με την Μακροοικονομική θεωρία.

³³ «Manufacturing Productivity and Unit Labour Cost Level Database» National Institute for Economic and Social Research and Groningen Growth and Development Centre.

Έχοντας αυτά τα δεδομένα και βασιζόμενοι στην παρακάτω σχέση:

$$\log(XMS_{ijt}) = \sum \alpha_k \log(RULC)_{ijt-k} + \nu_{ijt} \quad (3)$$

όπου λαμβάνει υπόψη τον παράγοντα σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας και ο οποίος σχετίζεται με το μερίδιο των εξαγωγών (ένας τρόπος μέτρησης της ανταγωνιστικότητας) προκύπτουν οι σχέσεις που θα εξετάσουμε στο εμπειρικό μας μοντέλο.

Λαμβάνοντας τον τύπο του σχετικού μοναδιαίου κόστους θελήσαμε επίσης να πάρουμε τις δυο συνιστώσες από τις οποίες αποτελείται (δηλ. το σχετικό κόστος και την σχετική παραγωγικότητα).

Με την ίδια λογική παίρνουμε πλέον την παραγωγικότητα και το κόστος εργασίας σε απόλυτους όρους και όχι σε σχετικούς, τους άλλους δυο παράγοντες (συναλλαγματική ισοτιμία και πληθωρισμός) και τα «control variables» (ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της χώρας, ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ, οι ακαθάριστες κεφαλαιουχικές επενδύσεις) που όπως αναφέραμε προηγουμένως μπορεί να επηρεάζουν τις εξαγωγές μιας χώρας. (δεν εστιάζουμε την προσοχή μας σ' αυτές τις μεταβλητές όσο στις πρώτες τέσσερις)

Συγκεκριμένα, θα εκτιμήσουμε το παρακάτω εμπειρικό μοντέλο στηριζόμενοι στην προηγούμενη σχέση και με το σκεπτικό που αναλύσαμε:

$$Y_t = \alpha + \beta_j * \sum_j X_{jt} + \sum_k \text{Μεταβλητές ελέγχου}_k + u_t \quad (4)$$

Όπου Y_t είναι ο δείκτης μέτρησης της ανταγωνιστικότητας τη χρονική στιγμή t , X_{jt} οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα τη στιγμή t και u_t είναι το σφάλμα εκτίμησης.

³⁴ “Export Market Performance of the OECD Countries: An Empirical Examination of the Role of Cost Competitiveness”, Wendy, C., Glyn, A., Van Reenen, J., The Institute for Fiscal Studies, *Economic Journal* 2001 vol. 111, issue 468, pages 128-62

Σαν δείκτη μέτρησης της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας χρησιμοποιούμε δύο εναλλακτικά μέτρα, όπως προτείνονται από τη βιβλιογραφία³⁵. Συγκεκριμένα, σαν πρώτο μέτρο χρησιμοποιούμε τις εξαγωγές της χώρας (EXP) και σαν δεύτερο το ποσοστό των εισαγωγών που καλύπτουν οι εξαγωγές της, με άλλα λόγια τις καθαρές εξαγωγές της: $NX = \text{Εξαγωγές} - \text{Εισαγωγές (NX)}$. Και τα δύο αυτά μεγέθη υπολογίζονται σαν ποσοστό του ΑΕΠ της.

Οι βραχυπρόθεσμοι παράγοντες X_{jt} που συμπεριλαμβάνονται στην εξίσωση (1) είναι:

1. η παραγωγικότητα (VA)
2. το κόστος εργασίας (LAB)
3. η συναλλαγματική ισοτιμία (REER)
4. το επίπεδο του πληθωρισμού (INF)

Οι μεταβλητές ελέγχου χρησιμοποιούνται για να λάβουμε υπόψη μας μακροοικονομικούς παράγοντες που είναι δυνατό να επιδρούν στην μεταβλητή ενδιαφέροντος Y . Αυτοί οι παράγοντες είναι:

1. ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της χώρας (GDPGROWTH)
2. ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ (WORLDGDP GROWTH)

³⁵ European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005

3. οι ακαθάριστες κεφαλαιουχικές επενδύσεις (Gross fixed capital formation) σαν ποσοστό του ΑΕΠ (GFCF)

Αναλυτικά, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της χώρας επηρεάζει το ποσοστό των εισαγωγών της, αλλά μπορεί να επιδρά και στην ισοτιμία του νομίσματός της, επηρεάζοντας έτσι την ανταγωνιστικότητά της. Χρησιμοποιώντας αυτό το μέγεθος σαν μεταβλητή ελέγχου, απομονώνουμε αυτήν την επίδραση στην ανταγωνιστικότητα. Ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ μπορεί να έχει άμεση επίδραση στις εξαγωγές της χώρας, καθώς, αύξησή του συνεπάγεται αυξημένη ζήτηση για εμπορικές συναλλαγές, και συνεπώς να ενισχύει τις εξαγωγές της χώρας μέσω της αυξημένης παγκόσμιας ζήτησης. Τέλος, οι ακαθάριστες κεφαλαιουχικές επενδύσεις λαμβάνουν υπόψη τους μεταβολές της παραγωγικής διαδικασίας της χώρας, όπως πιθανή παραγωγή νέων προϊόντων, βελτίωση ή/και αντικατάσταση παραγωγικών διαδικασιών και γενικά ενσωμάτωση νέων τεχνολογικών διαδικασιών που είναι πιθανόν να οδηγούν σε ποιοτική βελτίωση των παραγόμενων προϊόντων και επομένως ενίσχυση των εξαγωγών και της ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Οι καθαρές εξαγωγές, καθώς και οι εξαγωγές κάθε χώρας, σαν ποσοστό του ΑΕΠ υπολογίστηκαν με στοιχεία από τη βάση IFS με τους εξής τύπους:

$$\text{Καθαρές εξαγωγές (σαν ποσοστό του ΑΕΠ)} = (\text{Εξαγωγές} - \text{Εισαγωγές}) / \text{ΑΕΠ}$$

$$\text{Εξαγωγές (σαν ποσοστό του ΑΕΠ)} = \text{Εξαγωγές} / \text{ΑΕΠ}$$

Όπου τα μεγέθη εισαγωγές, εξαγωγές και ΑΕΠ μετρούνται σε όρους πραγματικής αξίας, στο νόμισμα της κάθε χώρας. Με παρόμοιο τρόπο υπολογίζονται και ακαθάριστες κεφαλαιουχικές επενδύσεις σαν ποσοστό του ΑΕΠ, όπου και τα δύο μεγέθη μετρούνται σε πραγματικούς όρους στο νόμισμα της κάθε χώρας.

Ο πληθωρισμός είναι η ποσοστιαία ετήσια μεταβολή του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Consumer Price Index – CPI), ενώ η συναλλαγματική ισοτιμία είναι η πραγματική effective συναλλαγματική ισοτιμία (Real Effective Exchange Rate – REER). Χρησιμοποιούμε το REER αντί για την ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία (Nominal Exchange Rate), με σκοπό να λάβουμε υπόψη μας και το βαθμό εμπορικών σχέσεων της κάθε χώρας με τις άλλες χώρες – εμπορικούς εταίρους της.

Τέλος, τα δεδομένα για την ετήσια αύξηση του παγκόσμιου ακαθάριστου προϊόντος προέρχονται από βάση δεδομένων του ΟΗΕ.

10. ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Η εξέταση των στατιστικών χαρακτηριστικών των χρονοσειρών που χρησιμοποιούμε, κατόπιν εκτίμησης του μοντέλου μας με την μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων (Ordinary least Squares – OLS), αποκαλύπτει ότι, εκτός του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ κάθε χώρας και του ρυθμού αύξησης του παγκόσμιου εγχώριου προϊόντος, όλες οι άλλες μεταβλητές παρουσιάζουν ισχυρή και επίμονη (persistent) αυτοσυσχέτιση. Αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι τα κατάλοιπα (u_i) παρουσιάζουν πρόβλημα, παραβιάζοντας μία από τις βασικές υποθέσεις της μεθόδου εκτίμησης. Συγκεκριμένα, μία από τις βασικές υποθέσεις που πρέπει να ισχύει, ώστε ο εκτιμητής της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων να είναι συνεπής και αποτελεσματικός (consistent and efficient), είναι εκείνη που επιβάλλει στα κατάλοιπα να μην έχουν αυτοσυσχέτιση ($\text{Cov}(u_i, u_j) = 0$). Παραβίαση αυτής της υπόθεσης, όπως συμβαίνει στη δική μας περίπτωση, θα κάνει την εκτίμηση με τη μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων να μην είναι πλέον αποτελεσματική (efficient), οδηγώντας σε εσφαλμένες εκτιμήσεις των συντελεστών ενδιαφέροντος. Επιπλέον, δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα αυτό χρησιμοποιώντας σαν ερμηνευτική μεταβλητή στο δεξιό σκέλος της εξίσωσης (1) προηγούμενες (lagged) τιμές της εξηρημένης μεταβλητής Y , αφού κάτι τέτοιο, σύμφωνα με την οικονομετρική θεωρία θα έκανε, επίσης, τον εκτιμητή OLS να είναι ασυνεπής και εσφαλμένος (inconsistent and biased).

Προκειμένου να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα αυτό, στα πλαίσια της μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων - OLS, μετασχηματίζουμε την εξίσωση (1), παίρνοντας πρώτες διαφορές. Αναλυτικά, από την εξίσωση (4) προκύπτει:

$$Y_t = \alpha + \beta_1 * VA_t + \beta_2 * IAB_t + \beta_3 * INF_t + \beta_4 * REER_t + \beta_5 * GDPGROWTH_t + \beta_6 * GFCF_t + \beta_7 * WORLDGROWTH_t + u_t \quad (5)$$

Η παραπάνω εξίσωση, για τη στιγμή t-1 θα είναι:

$$Y_{t-1} = \alpha + \beta_1 * VA_{t-1} + \beta_2 * IAB_{t-1} + \beta_3 * INF_{t-1} + \beta_4 * REER_{t-1} + \beta_5 * GDPGROWTH_{t-1} + \beta_6 * GFCF_{t-1} + \beta_7 * WORLDGROWTH_{t-1} + u_{t-1} \quad (6)$$

Αφαιρώντας την (6) από την (5) προκύπτει η τελική προς εκτίμηση εξίσωση:

$$DY_t = \gamma + \beta_1 * DVA_t + \beta_2 * DIAB_t + \beta_3 * DINF_t + \beta_4 * DREER_t + \beta_5 * DGDPGROWTH_t + \beta_6 * DGFCF_t + \beta_7 * DWORLDGROWTH_t + e_t \quad (7)$$

Οι μεταβλητές που περιλαμβάνονται σε αυτήν, σύμφωνα με την εξέταση των στατιστικών ιδιοτήτων τους, είναι πράγματι απαλλαγμένες από το πρόβλημα της έντονης αυτοσυσχέτισης που υπήρχε στην αρχική μορφή της εξίσωσης, και έτσι η μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς πρόβλημα.

Έτσι, μέσω της εξίσωσης (7), εξετάζουμε εμπειρικά την επίδραση των μεταβολών των μεταβλητών του δεξιού μέλους της εξίσωσης στη μεταβολή της ανταγωνιστικότητας μιας χώρας. Η εξίσωση αυτή εκτιμάται με δύο διαφορετικές μετρήσεις της ανταγωνιστικότητας,

όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τις μεταβολές στις εξαγωγές σαν ποσοστό του ΑΕΠ, ΔEXP και τις μεταβολές στις καθαρές εξαγωγές σαν ποσοστό του ΑΕΠ, ΔNX. Ακόμα, γίνεται εκτίμηση της εξίσωσης που περιλαμβάνει τη σχετική παραγωγικότητα RELVA και το σχετικό κόστος εργασίας RELLAB, στη θέση των μεταβλητών VA και LAB αντίστοιχα, δηλαδή της εξίσωσης:

$$DY_t = \gamma + \beta_1 * DRELVA_t + \beta_2 * DRELAB_t + \beta_3 * DINF_t + \beta_4 * DREER_t + \beta_5 * DGDPGROWTH_t + \beta_6 * DGFCF_t + \beta_7 * DWORLDDGROWTH_t + e_t \quad (8)$$

Καθώς και της εξίσωσης που περιλαμβάνει το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας RELUNLAB, δηλαδή της εξίσωσης:

$$DY_t = \gamma + \beta_1 * DRELUNLAB_t + \beta_2 * DINF_t + \beta_3 * DREER_t + \beta_4 * DGDPGROWTH_t + \beta_5 * DGFCF_t + \beta_6 * DWORLDDGROWTH_t + e_t \quad (9)$$

Επομένως, συνοψίζοντας, εκτιμώνται 6 διαφορετικές εξισώσεις: δύο εξισώσεις της μορφής (7) με τα δύο διαφορετικά μέτρα ανταγωνιστικότητας που αναφέρθηκαν παραπάνω, δύο της μορφής (8) και δύο της μορφής (9).

11. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στους Πίνακες 1 – 6 συνοψίζονται τα αποτελέσματα της οικονομετρικής ανάλυσης. Συγκεκριμένα, οι Πίνακες 1-3 παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των εξισώσεων (7)- (9) όπου σαν εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιείται η μεταβολή των εξαγωγών (DEXP) κάθε χώρας σαν ποσοστό του ΑΕΠ, ενώ οι Πίνακες 4-6 τα αντίστοιχα αποτελέσματα των εξισώσεων (7)- (9) όπου σαν εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιείται η μεταβολή των καθαρών εξαγωγών

(DNX) σαν ποσοστό του ΑΕΠ. Στην πρώτη στήλη αναφέρονται οι χώρες και στις υπόλοιπες στήλες οι εκτιμημένοι συντελεστές των στατιστικά σημαντικών επεξηγηματικών μεταβλητών και σε παρένθεση τα αντίστοιχα t-statistics (ένας, δυο ή τρεις αστερίσκοι υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα στο επίπεδο 10%, 5% και 1% αντίστοιχα.). Στις τελευταίες δύο στήλες αναφέρονται τα Adj. R-sq. και το Durbin Watson statistic, που μετρούν το βαθμό επεξηγηματικής ικανότητας του μοντέλου που χρησιμοποιείται και το βαθμό αυτοσυσχέτισης των καταλοίπων αντίστοιχα για την κάθε χώρα. Η ανάλυση έγινε για κάθε μια από τις 12 χώρες της Ε.Ε. ξεχωριστά. Χώρες που δεν αναφέρονται σε έναν πίνακα, δεν έχουν καμιά στατιστικά σημαντική μεταβλητή από εκείνες που χρησιμοποιούμε στο εμπειρικό μας μοντέλο.

Συγκεκριμένα, ο Πίνακας 1 παρουσιάζει την επίδραση των μεταβολών της παραγωγικότητας (DVA) και του κόστους εργασίας (DLAB) στη μεταβολή των εξαγωγών κάθε χώρας. Από τις 12 χώρες του δείγματός μας, μόνο στις Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα και Αυστρία, φαίνεται να επιδρούν οι μεταβλητές αυτές (η μία ή και οι δύο) στην εξηρημένη μεταβλητή. Πιο αναλυτικά, για τη Γερμανία, σημαντικές είναι μόνο η μεταβολή της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (DREER) με αρνητικό πρόσημο (-0,002), που σημαίνει ότι ανατίμηση του νομίσματος επιδρά αρνητικά στις εξαγωγές, η μεταβολή στην αύξηση του ΑΕΠ (DGDPGROWTH), που επιδρά επίσης αρνητικά (-0,59), πιθανόν λόγω της ανατίμησης του νομίσματος που προκαλεί, όπως και των πληθωριστικών πιέσεων που προκαλεί στην οικονομία, ενώ η μεταβολή στην αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ (DWORLDGDPGROWTH) επιδρά θετικά (0,003), εκφράζοντας την αυξημένη ζήτηση της παγκόσμιας οικονομίας για αγαθά. Όσον αφορά στο Βέλγιο, που είναι η μοναδική χώρα στην οποία και οι δύο μεταβλητές ενδιαφέροντος DVA και DLAB είναι στατιστικά σημαντικές, η επίδρασή τους στη μεταβολή των εξαγωγών της χώρας αυτής είναι θετική και αρνητική αντίστοιχα (0,029 και -0,008), όπως προβλέπεται από τη θεωρία. Αυτό σημαίνει ότι αύξηση της παραγωγικότητας και μείωση του κόστους συμβάλλουν στην αύξηση των εξαγωγών και επομένως στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Καμία από τις άλλες μεταβλητές δεν είναι σημαντική. Στη Δανία και στην Ελλάδα, μόνο η μεταβολή του κόστους εργασίας εμφανίζεται με αρνητικό πρόσημο (συντελεστής -0,004 και -0,009 αντίστοιχα), αν και στην πρώτη η επεξηγηματική ικανότητα του μοντέλου είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι στην δεύτερη, όπως δηλώνει το Adj. R-sq που είναι 0,22 και 0,05 αντίστοιχα. Στη Γαλλία και την Αυστρία, η μεταβολή του κόστους εργασίας φαίνεται να επιδρά αρνητικά (συντελεστής -0,004 και στις δύο περιπτώσεις), μαζί με την αρνητική επίδραση της μεταβολής στην αύξηση του ΑΕΠ και

την θετική επίδραση της αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ για τη δεύτερη. Όσο για τη Φινλανδία, μόνο η μεταβολή της παραγωγικότητας επιδρά θετικά στη μεταβολή των εξαγωγών, με συντελεστή 0,014, ενώ επίσης θετική είναι η επίδραση της αύξησης του ΑΕΠ και αρνητική εκείνη της μεταβολής της ισοτιμίας. Στις υπόλοιπες χώρες, και συγκεκριμένα στις Ιρλανδία, Ολλανδία, Πορτογαλία και Ηνωμένο Βασίλειο καμιά από τις δύο μεταβλητές ενδιαφέροντος δεν είναι σημαντική, υπεισέρχονται όμως σαν σημαντικές κάποιες από τις υπόλοιπες μεταβλητές του μοντέλου, ενώ για την Ισπανία, που δεν αναφέρεται στον Πίνακα 1, καμιά μεταβλητή από όσες χρησιμοποιούνται δεν είναι σημαντική.

Στον Πίνακα 2 επαναλαμβάνεται η ανάλυση χρησιμοποιώντας την εξίσωση (8) και μεταβλητές ενδιαφέροντος οι μεταβολές στη σχετική παραγωγικότητα RELVA και στο σχετικό κόστος εργασίας RELLAB, ενώ εξαρτημένη μεταβλητή εξακολουθεί να χρησιμοποιείται η μεταβολή των εξαγωγών. Εδώ τα αποτελέσματα είναι πιο ξεκάθαρα από ότι στον Πίνακα 1, καθώς για τις Γερμανία, Βέλγιο, Δανία, Ιρλανδία και Αυστρία σημαντική είναι η μεταβολή του σχετικού κόστους εργασίας με αρνητικό πρόσημο σε όλες τις περιπτώσεις. Αυτό σημαίνει ότι καθώς το κόστος εργασίας στις χώρες αυτές αυξάνεται σχετικά με το κόστος εργασίας στις ΗΠΑ, οι χώρες αυτές σημειώνουν απώλεια εξαγωγών και επομένως ανταγωνιστικότητα. Στη Φινλανδία εμφανίζεται σημαντική η μεταβολή της σχετικής παραγωγικότητας με θετικό πρόσημο ενώ για την Ελλάδα, και οι δύο μεταβλητές, DRELVA και DRELLAB, εμφανίζονται με θετικό και αρνητικό πρόσημο αντίστοιχα. Όσον για τη μεταβολή στην ισοτιμία φαίνεται να επιδρά αρνητικά μόνο στην περίπτωση της Φινλανδίας, ενώ η επίδραση της μεταβολής του πληθωρισμού είναι αρνητική για τη Φινλανδία και την Ιρλανδία. Όσον αφορά στη μεταβολή της αύξησης του ΑΕΠ, τα πρόσημα είναι και στον Πίνακα αυτόν μικτά, όπως και στον Πίνακα 1, με αρνητικό πρόσημο στις περιπτώσεις της Γερμανίας, Φινλανδίας και της Αυστρίας και θετικό για την Ιρλανδία, ενώ τέλος η μεταβολή στην αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ επιδρά θετικά στη μεταβολή των εξαγωγών για τις Γερμανία, Δανία, Ελλάδα και Αυστρία.

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της εκτίμησης της εξίσωσης (9), όπου χρησιμοποιείται το σχετικό μοναδιαίο κόστος εργασίας. Εδώ, το πρόσημο της μεταβλητής ενδιαφέροντος DRELUNLAB είναι αρνητικό, όπως αναμενόταν, για τις Γερμανία, Βέλγιο, Δανία, Ιρλανδία και Αυστρία (συντελεστής -0,0009, -0,002, -0,0006, -0,002 και -0,0006 αντίστοιχα). Για τις υπόλοιπες επτά χώρες του δείγματος, η μεταβλητή αυτή δεν βρέθηκε να επηρεάζει τη μεταβολή των εξαγωγών.

Στον Πίνακα 4, επανεκτιμούμε την εξίσωση (7) χρησιμοποιώντας σαν εξαρτημένη μεταβλητή το δεύτερο μέτρο ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας που χρησιμοποιούμε στη μελέτη αυτή και συγκεκριμένα τη μεταβολή του ποσοστού των καθαρών εξαγωγών ως προς το ΑΕΠ. Εδώ τα αποτελέσματα είναι ασθενέστερα έναντι εκείνων του Πίνακα 1, καθώς μόνο σε δύο από τις δώδεκα χώρες οι μεταβολές στην παραγωγικότητα και το κόστος εργασίας εμφανίζονται σημαντικές. Συγκεκριμένα, για τη Δανία, η μεταβολή της παραγωγικότητας DVA εμφανίζεται με θετικό πρόσημο (0,004), που σημαίνει ότι η αύξηση της παραγωγικότητας στη χώρα αυτή επιδρά θετικά στη μεταβολή των καθαρών εξαγωγών της. Οι υπόλοιπες στατιστικά σημαντικές μεταβλητές για τη χώρα αυτή είναι η μεταβολή στην αύξηση του ΑΕΠ και η μεταβολή στην ισοτιμία, και οι δύο με αρνητικό πρόσημο. Στην περίπτωση της Ιταλίας η μεταβολή της παραγωγικότητας είναι η μόνη σημαντική μεταβλητή (συντελεστής 0,005). Στη Ιρλανδία, τη θέση της μεταβολής της παραγωγικότητας παίρνει η μεταβολή του κόστους εργασίας DLAB (συντελεστής -0,004), που σημαίνει ότι μείωσή του προκαλεί αύξηση των καθαρών εξαγωγών. Για τη χώρα αυτή επίσης σημαντικές μεταβλητές είναι η μεταβολή της ισοτιμίας και η μεταβολή των κεφαλαιουχικών επενδύσεων με αρνητικό πρόσημο και οι δύο (-0,0002 και -1,018 αντίστοιχα). Για καμία από τις υπόλοιπες χώρες του Πίνακα 4 οι μεταβλητές ενδιαφέροντος δεν είναι σημαντικές ενώ για τις χώρες που δεν αναφέρονται στον Πίνακα, καμία από τις μεταβλητές του μοντέλου δεν είναι σημαντική.

Όσο για τον Πίνακα 5, όπου σαν ερμηνευτικές μεταβλητές ενδιαφέροντος χρησιμοποιούνται οι μεταβολές της σχετικής παραγωγικότητας και του σχετικού κόστους εργασίας, DRELVA και DRELLAB αντίστοιχα, τα αποτελέσματα είναι επίσης ασθενή όπως και στην περίπτωση του Πίνακα 4. Συγκεκριμένα, στη Γαλλία η μεταβολή των καθαρών εξαγωγών εξαρτάται θετικά από τη μεταβολή της σχετικής παραγωγικότητας (συντελεστής 0,001), ενώ αρνητικά την επηρεάζουν η μεταβολή του πληθωρισμού (συντελεστής -0,0003) και η μεταβολή των κεφαλαιουχικών επενδύσεων (-1,075). Οι τρεις αυτές μεταβλητές εξηγούν το 53% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Τέλος, για την Ολλανδία σημαντική είναι μόνο η μεταβολή του σχετικού κόστους (-0,001), που εξηγεί περίπου το 13% της διακύμανσης των καθαρών εξαγωγών.

Τέλος στον Πίνακα 6 μόνο για τις Δανία και Ιταλία η μεταβολή του σχετικού μοναδιαίου κόστους εργασίας, DRELUNLABCOST, είναι σημαντική με συντελεστή 0,0002 και 0,001 αντίστοιχα. Τα πρόσημα των υπολοίπων μεταβλητών είναι όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, ενώ η επεξηγηματική ικανότητα του μοντέλου για τις δύο αυτές χώρες είναι 41% και 24% αντίστοιχα.

12. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα τελευταία χρόνια, η τεχνολογική πρόοδος, η παγκοσμιοποίηση των αγορών αλλά και η ευρωπαϊκή ενοποίηση έχουν αλλάξει το περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν οι εθνικές οικονομίες. Αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών είναι η ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού και, συνεπεία αυτού, η προσπάθεια κάθε χώρας/οικονομίας να βελτιώσει την ποιότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών της. Η προσπάθεια αυτή είναι συνεχής και πρέπει να στοχεύει, όπως παρουσιάζει η παρούσα μελέτη, τόσο σε μακροχρόνιους παράγοντες που έχουν να κάνουν με τη δομή της παραγωγής, το θεσμικό πλαίσιο και τη στρατηγική που χαράζει η κάθε χώρα, αλλά και σε βραχυχρόνιους, όπως η για παράδειγμα η βελτίωση της παραγωγικότητας, η συγκράτηση του κόστους εργασίας έναντι των ανταγωνιστριών χωρών.

Εξετάζοντας εμπειρικά στην παρούσα μελέτη την επίδραση των μεταβολών των βραχυχρόνιων αυτών παραγόντων στις μεταβολές της ανταγωνιστικότητας κάθε μιας από τις έντεκα χώρες της Ευρωζώνης καθώς και του Ηνωμένου Βασιλείου, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τόσο η παραγωγικότητα όσο και το κόστος εργασίας μετρούμενα είτε σε απόλυτους όρους είτε σε σχετικούς (με χώρα αναφοράς τις ΗΠΑ) επηρεάζουν τις εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ περίπου στις μισές από τις δώδεκα χώρες μέλη της Ε.Ε. και η επίδραση αυτή είναι θεωρητικά προβλεπόμενη, δηλαδή αύξηση της παραγωγικότητας και μείωση του εργατικού κόστους ευνοούν την αύξηση των εξαγωγών. Τα αποτελέσματα είναι πολύ ασθενέστερα όταν η επίδρασή τους εξετάζεται στις καθαρές εξαγωγές σαν ποσοστό του ΑΕΠ, και αυτό

πιθανότατα γιατί το δεύτερο αυτό μέτρο ανταγωνιστικότητας δεν αντιπροσωπεύει πλήρως τη θέση μιας χώρας στο διεθνή ανταγωνισμό αφού περιλαμβάνει και τις εισαγωγές. Το γεγονός ότι με το εμπειρικό μοντέλο που χρησιμοποιήσαμε η σχέση αυτή δεν εμφανίζεται και στις υπόλοιπες χώρες δεν πρέπει να αποτελεί ένδειξη ότι οι παράγοντες αυτοί δεν έχουν σημασία. Σε κάθε περίπτωση η ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας είναι σύνθετη διαδικασία που απαιτεί το συνδυασμό βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων πολιτικών που να στοχεύουν τόσο στην αναβάθμιση της οικονομικής και τεχνολογικής δομής μιας χώρας όσο και στην ορθολογικότερη αξιοποίηση των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.										
	C	DVA	DLAB	DREER	DINF	DGDPGROWTH	DGFCF	DWORLDGDP	Adj.-Rsq	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,006 (-2,13)***			-0,002 (-2,72)***		-0,59 (-4,21)***		0,003 (4,03)***	0,63	2,03
ΒΕΛΓΙΟ	-0,007 (-1,76)*	0,029 (2,26)***	-0,008 (-2,55)***						0,34	2,07
ΔΑΝΙΑ	0,0008 (1,6)*		-0,004 (-4,42)***						0,22	1,91
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	-0,005 (-3,39)***	0,014 (3,85)***		-0,002 (-9,91)***		0,139 (1,78)*			0,8	1,98
ΓΑΛΛΙΑ	-0,0004 (-0,4)		-0,004 (-3,64)***			-0,339 (-2,16)**			0,41	1,92
ΕΛΛΑΔΑ	0,001 (1,98)***		-0,009 (-2,27)***						0,05	2,15
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	-0,003 (-0,65)			-0,0008 (-2,38)***		-0,474 (-1,94)***	-0,902 (-1,82)***		0,28	2,18
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	-0,018 (-2,89)***				0,008 (3,28)***		4,166 (1,95)***		0,41	2,17
ΑΥΣΤΡΙΑ	-0,003 (-1,49)		-0,004 (-2,07)***			-0,129 (-3,51)***		0,002 (2,81)***	0,39	1,62
ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	-0,003 (-0,77)						-1,331 (-2,37)***		0,05	1,58
ΗΝΩΜ. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	0,011 (2,33)***				-0,003 (-3,15)***				0,49	2,14

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.										
	C	DRELV	DRELLAB	DREER	DINF	DGDPGROWTH	DGFCF	DWORLDGDP	Adj.-	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,009 (-4,58)***		-0,001 (-4,39)***			-0,491 (-3,26)***		0,004 (5,32)***	0,68	2,13
ΒΕΛΓΙΟ	0,001 (0,69)		-0,002 (-4,34)***						0,19	2,01
ΔΑΝΙΑ	-0,003 (-2,38)***		-0,0008 (-5,99)***					0,005 (2,29)***	0,23	2
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	-5,93E-05 (-0,03)	0,004 (5,29)***		-0,002 (-5,56)***	-0,0004 (-2,29)***	-0,123 (-1,75)*			0,68	2,02
ΕΛΛΑΔΑ	-0,007 (-2,32)***	0,006 (2,23)***	-0,0016 (-2,12)***					0,002 (2,69)***	0,25	1,78
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,003 (1,1)		-0,004 (-3,68)***		-0,0004 (-2,6)***	0,405 (2,43)***	-0,99 (-2,82)***		0,39	2,15
ΑΥΣΤΡΙΑ	-0,005 (-2,13)***		-0,0008 (-2,21)***			-0,119 (-3,28)***		0,002 (3,25)***	0,42	1,57

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.								
	C	DRELUNLAB	DINF	DGDPGROWTH	DGFCF	DWORLDGDP GROWTH	Adj.- Rsq	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,008 (-3,89)***	-0,0009 (-4,11)***		-0,537 (-3,64)***		0,004 (5,12)***	0,14	2,01
ΒΕΛΓΙΟ	0,0007 (-0,39)	-0,002 (-3,45)***					0,16	1,94
ΔΑΝΙΑ	-0,002 (-1,66)*	-0,0006 (-4,2)***				0,0008 (1,74)*	0,17	2,01
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,008 (4,3)***	-0,002 (-2,79)***	-0,001 (-4,15)***		-4,383 (-1,94)***		0,29	2,16
ΑΥΣΤΡΙΑ	-0,005 (-2,00)**	-0,0006 (-3,00)***		-0,116 (-3,00)***		0,002 (3,00)***	0,43	1,7

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.										
	C	DVA	DLAB	DGDPGROWTH	DREER	DINF	DGFCF	DWORLDGDP GROWTH	Adj.-R sq	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,002 (-0,82)			-0,372 (-2,58)***			-1 (-1,85)**	0,001 (1,67)**	0,42	2,11
ΒΕΛΓΙΟ	0,002 (2,69)***			-0,268 (-2,82)***					0,25	2,03
ΔΑΝΙΑ	0,002 (3,56)***	0,004 (1,84)**		-0,257 (-2,42)***	-0,001 (-2,83)***				0,4	1,96
ΙΣΠΑΝΙΑ	0,002 (2,05)***			-0,345 (-3,00)***					0,28	1,79
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	0,0002 -0,22				-0,0009 (-2,60)***				0,21	2,13
ΓΑΛΛΙΑ	0,0008 (1,73)**					-0,0002 (-2,04)***	-0,987 (-4,32)***		0,44	2,15
ΕΛΛΑΔΑ	0,0013 -0,94					-0,0002 (-1,87)**	-0,485 (-3,46)***		0,32	1,81
ΙΡΑΝΔΙΑ	0,002 (2,24)***		-0,004 (-1,83)**		-0,0002 (-3,41)***		-1,018 (-4,52)***		0,43	2,07
ΙΤΑΛΙΑ	-0,0004 (-0,8)	0,005 (2,18)***							0,13	1,99
ΑΥΣΤΡΙΑ	0,002 (2,27)***			-0,287 (-4,1)***					0,42	2,14
ΗΝΩΜ.ΒΑΣΙΛΕΙΟ	-0,004 (-1,89)**			0,629 (1,86)**	-0,0008 (-1,91)**		-0,904 (-1,87)**		0,44	1,96

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.

	C	DRELV	DRELLAB	GDPGROWTH	DREER	DINF	DGFCF	DWORLDGDP GROWTH	Adj R-sq	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,003 (-1,26)			-0,444 (-3,46)***			-1,505 (-2,53)***	0,002 (2,34)***	0,56	2,14
ΒΕΛΓΙΟ	0,002 (2,69)***			-0,269 (-2,82)***					0,24	2,12
ΔΑΝΙΑ	0,002 (2,90)***			-0,281 (-2,50)***	-0,001 (-2,07)***				0,33	2,05
ΓΑΛΛΙΑ	0,001 (2,02)***	0,001 (2,16)***				-0,0003 (-2,30)***	-1,075 (-5,02)***		0,53	1,96
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,002 (3,64)***				-0,0005 (-3,05)***		-1,022 (-4,47)***		0,42	2,02
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	0,0008 -0,42		-0,001 (-1,84)**						0,013	2,13
ΑΥΣΤΡΙΑ	0,002 (2,27)***			-0,287 (-4,09)***					0,41	1,86

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.

	C	DRELUNLAB	DGDPGROWTH	DREER	DINF	DGFCF	DWORLDGDP GROWTH	Adj R-sq	D.W.
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	-0,003 (-1,26)		-0,444 (-3,46)***			-1,505 (-2,53)***	0,002 (2,34)***	0,56	2,14
ΒΕΛΓΙΟ	0,002 (2,69)***		-0,269 (-2,82)***					0,24	2,02
ΔΑΝΙΑ	0,002 (2,80)***	0,0002 (1,92)**	-0,25 (-2,36)***	-0,001 (-2,93)***				0,41	2,19
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	0,0004 -0,22			-0,001 (-2,60)***				0,2	2,16
ΙΣΠΑΝΙΑ	0,002 (2,05)***		-0,346 (-3,00)***					0,27	1,78
ΓΑΛΛΙΑ	0,001 (1,73)*				-0,0003 (-2,04)***	-0,987 (-4,31)***		0,44	2,19
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	0,003 (3,43)***					-0,997 (-3,95)***		0,4	1,96
ΙΤΑΛΙΑ	-0,001 (-0,46)***	0,001 (2,07)***				-0,835 (-2,10)***		0,24	2,04
ΑΥΣΤΡΙΑ	0,002 (2,27)***		-0,287 (-4,09)***					0,41	2,16
ΗΝΩΜ.ΒΑΣΙΛΕΙΟ	-0,004 (-1,89)**		0,629 (1,85)**	-0,001 (-1,90)**		-0,904 (-1,87)**		0,43	1,95

Βιβλιογραφία

- Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, “Παραγωγικότητα: το κλειδί για την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών και επιχειρήσεων”, Βρυξέλλες, 2002.
- Έκθεση για την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα 2001, έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής, SEC(2001) 1705, 29.10.2001
- Ενημερωτικό Δελτίο για τις Ευρωπαϊκές Εξελίξεις, Τεύχος 17, Απρίλιος 2006, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2003), Πράσινη Βίβλος για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες
- Καζάκος Πάνος, «Η Ελλάδα και η Στρατηγική της Λισσαβόνας», *Ενημερωτικό Δελτίο για τις Ευρωπαϊκές Εξελίξεις*, Τεύχος 4, Μάρτιος 2005.
- Παλάσκας Θ., Στοφόρος Χ, Χαλαμανδάρης Δ., “Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής παραγωγής στη διεθνή αγορά”, *Φιλελεύθερη Έμφαση*, τ.20/ Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2004.
- Πράσινη Βίβλος για την Επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη, (2003), Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2003) 27 τελικό, Βρυξέλλες.
- Τράπεζα της Ελλάδος, Νομισματική Πολιτική, ενδιάμεση έκθεση 2004, Αθήνα, Οκτώβριος 2004.
- Aiginger, K., (2001), “Europe’s Position in Quality Competition”, Enterprise Papers, No.4, Enterprise DG Working Paper, European Commission
- Aiginger, K., (2001), “Measuring the Intensity of Quality Competition in Industries”, WIFO-Quarterly, WIFO.
- Ark, Van, B., Stuivenwold, E., Ypma G., (2005), “Unit Labour Costs, Productivity and International Competitiveness”, Key Indicators of the Labour Market, Fourth Edition, International Labour Office, Geneva.

- Audretsch, D., Thurik, R., Verheul, I. and Wennekers, S. (2002). *Entrepreneurship: Determinants and Policy in a European-U.S. Comparison*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Blanke, J. and Lopez-Claros A. (2004), *The Lisbon Review 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe*, World Economic Forum
- Commission of the European Communities, (2003), *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Innovation policy: Updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy*, COM(2003) 112, final, Brussels
- Entrepreneurship, Flash Eurobarometer 107, (2001), Opinion Polls, Press Reviews, Europe Direct.
- Entrepreneurship in the Netherlands: Innovative entrepreneurship. New policy challenges Υπουργείο Οικονομικών και ΕΙΜ, Κάτω Χώρες, 2002
- European Central Bank, “Competitiveness and the Export Performance of the Euro Area”, Occasional Paper Series No. 30, June 2005.
- European Commission, “EU Sectoral Competitiveness Indicators”, European Communities 2005.
- European Central Bank, “Sectoral Specialization in the EU: A macroeconomic Perspective”, Occasional Paper Series No. 19, July 2004.
- Global Entrepreneurship Monitor (GEM), (2002), *Summary Report*, Reynolds, Bygrave, Autio and Hay.
- King, A. D., (2004), “The scientific impact of nations”, *Nature*, Vol. 430, pp. 311-6
- OECD International Trade and Competitiveness Indicators.
- OECD (1997), *The Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*, Paris, OECD.

- OECD (2000), *A new economy? The changing role of innovation and information technology in growth*, Paris, OECD.
- Rogers, M., (1998), “The Definition and Measurement of Innovation”, Melbourne Institute Working Paper No. 10/98, The University of Melbourne
- SJTU (2003). *Academic Ranking of World Universities -2003*. Shanghai Jiao Tong University, Institute of Higher Education, see <http://ed.sjtu.edu.cn/rank/2003/2003main.htm>.
- Stengg, W., (2001), “The Textile and Clothing Industry in EU - A Survey”, Enterprise Papers, No.2, Enterprise DG Working Paper, European Commission
- Schumpeter, J., (1949), *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Tirole, J. (1988), *The Theory of Industrial Organization*, (1998 edition), The MIT Press
- Wendy, C., Glyn, A., Van Reenen, J., “Export Market Performance of the OECD Countries: An Empirical Examination of the Role of Cost Competitiveness”, The Institute for Fiscal Studies, *Economic Journal* 2001, vol. 111, issue 468, pages 128-62.
- White Paper, *Embracing innovation: Entrepreneurship and American Economic Growth*, National Commission on Entrepreneurship (NCOE), 2001